

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Bertos Narbutytės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis
baudžiamojoje teisėje**

**Relation between the concepts of organized group and criminal association in the
criminal law**

Vadovas: Doc. R. Merkevičius
Recenzentas: Prof. dr. J. Prapiestis

Vilnius
2016

TURINYS

IŽANGA	3
1. BENDRININKAVIMO SAMPRATA IR FORMOS LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE.....	6
1.1. Bendrininkavimo instituto samprata ir jam būdingi bruožai.....	6
1.2. Bendrininkavimo formos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų istorinė raida.....	12
2. ORGANIZUOTOS GRUPĖS IR NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO SĄVOKŲ BEI POŽYMIŲ VISUMOS ANALIZĖ.....	18
2.1. Organizuotos grupės kaip bendrininkavimo formos sąvoka.....	18
2.1.1. Pagrindiniai požymiai, apibūdinantys organizuotą grupę.....	21
2.1.2. Papildomi organizuotos grupės požymiai, skiriami teismų praktikoje..	27
2.2. Nusikalstamo susivienijimo sąvoka baudžiamajoje teisėje.....	29
2.2.1. Nusikalstamą susivienijimą apibūdinančių požymių visuma.....	32
2.2.2. Nusikalstamą susivienijimą apibūdinantys papildomi požymiai.....	37
3. ORGANIZUOTOS GRUPĖS IR NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO TARPUSAVIO SANTYKIS.....	41
3.1. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas kaip organizuoto nusikalstamumo išraiškos.....	41
3.2. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimas baudžiamajoje teisėje	45
4. IŠVADOS	49
5. ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	51
6. SANTRAUKA – SUMMARY	57

Ižanga

Organizuotas nusikalstamumas – didelė problema visame pasaulyje, todėl ir Lietuvos Respublikai būdingas šis, keliantis grėsmę ekonomikai, visuomenės saugumui, demokratinėms institucijoms, reiškiny. Tarptautinės organizacijos, Europos Sąjunga bei atskiros valstybės kovoja su šiuo reiškiniu, siekdamos užkirsti kelią nusikalstamų grupuočių daromoms nusikalstamos veikoms.

Lietuvos teisinėje sistemoje organizuotą nusikalstamumą tiesiogiai atspindi Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintos dvi bendrininkavimo formos – organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Pažymėtina, kad šioms grupuotėms būdingas apysunkių, sunkių ir labai sunkių nusikaltimų darymas. Nusikaltimai dažniausiai susiję su kontrabanda, turto prievartavimu, prekyba žmonėmis, plėšimais, vagystėmis, neteisėtu disponavimu šaunamaisiais ginklais, narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimu ir pan. Tačiau praktikoje neretai susiduriama su organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimo problema dėl šių institutų požymių, įtvirtintų baudžiamajame įstatyme, panašumų ir teismų praktikoje skiriamų papildomų požymių. Kadangi minėtų bendrininkavimo formų nariai sujungia pastangas bendriems tikslams, tokia veikla tampa kur kas labiau organizuota ir pavojingesnė visuomenei nei vieno asmens daroma nusikalstama veika.

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas tiesiogiai įtvirtina organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokas kartu su joms būdingais požymiais. Tačiau įstatyme nurodyti požymiai nežymiai skiriasi, dėl tos priežasties neretai šios bendrininkavimo formos supanašėja ir jų atskyrimas praktikoje tampa kiek komplikuoatas, todėl teismai priversti plačiau aiškinti šiuos požymius.

Darbo objektas. Šio darbo tyrimo objektą atskleidžia magistro darbo pavadinimas – „Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis baudžiamojoje teisėje“. Tam, kad geriau suvoktume šių sąvokų santykį baudžiamojoje teisėje, sąvokos atskiriamos per jas apibūdinančius požymius.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Išanalizuoti bendrininkavimo sampratą bei jam būdingus požymius; ištirti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo buvusį ir esamą reglamentavimą; išnagrinėti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokas; skiriamus baudžiamajame įstatyme pagrindinius bei teismų praktikoje papildomus požymius; atskleisti organizuoto nusikalstamumo išraiškas. Tyrimo uždaviniai, kuriuos sąlygojo darbo tikslas:

1. Aptarti bendrininkavimo sampratą, įvertinant bendrininkavimo objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visumą.
2. Atskleisti kaip kito organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo kaip bendrininkavimo formų reglamentavimas baudžiamuosiuose įstatymuose.
3. Išnagrinėti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų bei požymių visumą pateikiant teismų praktikos pavyzdžius, siekiant išvelgti pagrindinius šių sąvokų skirtumus.
4. Atskleisti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo pagrindinius ir fakultatyvinius požymius bei jų reikšmę teisės doktrinoje ir teismų praktikoje.
5. Įvertinti organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą kaip organizuoto nusikalstamumo išraišką.

Tyrimo metodai. Darbe buvo naudojami istorinis, lyginamasis, sisteminis, teorinis – loginis metodai. Vadovaujantis istoriniu metodu pasiekama atspirtis į tam tikrą buvusią ir susiformavusią normą. Lyginamasis metodas naudojamas keliais aspektais: lyginamos sąvokos bei požymiai tarpusavyje ir su buvusiu reglamentavimu, nagrinėjami baudžiamosios teisės institutai lyginami su kitų šalių baudžiamaisiais įstatymais. Sisteminio metodo pagalba išsamiai ir tiksliai apibrėžtos organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokos bei jas apibūdinantys požymiai. Pasitelkiant teorinį – loginį metodą analizuojamos įvairios praktinės ir teorinės problemos, susijusios su organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų bei požymių visuma.

Darbo originalumas. Tiek bendrininkavimo, tiek atskirai bendrininkavimo formų temos gan plačiai analizuojamos teisės moksle ir teismų praktikoje. Daugelyje mokslo darbų atsižvelgiama į buvusius baudžiamuosius įstatymus, kurie sietini su organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo, kaip organizuoto nusikalstamumo, vertinimu. Tačiau per pastaruosius penkerius metus pavyko rasti tik vieną būtent tokia tema rašytą darbą, kuriame daug dėmesio skirta istorinei organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo raidai. Tuo tarpu šiame darbe didelis dėmesys skirtas baudžiamajame įstatyme numatytiems nagrinėjamų bendrininkavimo formų požymiams bei naujausioje teismų praktikoje vyraujančiu jų aiškinimu taip siekiant atskleisti šių sąvokų skirtynes.

Šaltiniai. Darbe remtasi Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, baudžiamojo kodekso komentaru, 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, 2008 m. spalio 24 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatiniu sprendimu 2008/841/TVR „Dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu“, baudžiamosios teisės vadovėliais, A. Gutausko, I. Žukovaitės, R. Jurkos straipsniais, Lietuvos

Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika bei Latvijos, Estijos, Italijos, Rusijos Federacijos baudžiamaisiais kodeksais.

1. Bendrininkavimo samprata ir formos Lietuvos baudžiamojoje teisėje

Šiuolaikiniame gyvenime pastebėtina, kad dažnai nusikalstamas veikas padaro ne vienas, o keli asmenys, kurie, sujungdami bendras pastangas nusikalstamos veikos darymui, siekia bendro tikslo. Kelių asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką baudžiamosios teisės teorijoje vadinamas bendrininkavimu. Bendrininkavimo institutas buvo įtvirtintas 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau LTSR BK). Šiandien šį institutą įtvirtina galiojantis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau BK). Norint geriau suprasti bendrininkavimo instituto sampratą bei bendrininkavimo formų esmę svarbu išnagrinėti ne tik esamą, bet ir buvusį normų reglamentavimą. Šiame skyriuje bus aptarta bendrininkavimo samprata, pagrindiniai požymiai, jų reikšmė, organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo reglamentavimas buvusiam LTSR bei galiojančiame BK.

1.1. Bendrininkavimo instituto samprata ir jam būdingi bruožai

Bendrininkavimo institutas - įtvirtintas BK 24 straipsnio 1 dalyje ir apibrėžtas kaip tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų, sulaukusių BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Vien jau instituto pavadinimas suponuoja, kad tai yra kelių asmenų priklausomybė sujungiant bendras pastangas siekti bendro tikslo, o tai reiškia, kad veikiant bendrai susidaro tvirtesnis psichologinis pasiryžimas padaryti nusikalstamą veiką, siekti konkrečių tikslų, apgalvoti nusikalstamos veikos padarymo būdą, pasirinkti priemones, reikalingas tikslo siekimui, kas suponuoja didesnės žalos dėl nusikalstamos veikos padarymo atsiradimą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau LAT) 2011 m. spalio 11 d. nutartimi pagrindžia minėtą įstatymą ir nurodo, kad nustatant kaltininko baudžiamąją atsakomybę už bendrininkavimą darant konkrečios rūšies nusikalstamą veiką, turi būti nustatyta ne tik nusikalstamos veikos, dėl kurios padarymo yra sujungiamos kelių asmenų pastangos, sudėtis, numatyta konkrečiame BK specialiosios dalies straipsnyje, bet kartu ir tos veikos darymo formos – bendrininkavimo objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma, numatyta atitinkamose BK 24, 25 straipsnių nuostatose.¹ Taigi teismo išvados dėl bendrininkavimo padarant nusikaltimą turi remtis įrodymais, patikimai patvirtinančiais objektyvių ir subjektyvių bendrininkavimo požymių buvimą. Tačiau juos įrodant teismų praktikoje kyla diskutuotinų klausimų tokių kaip, esant bendrininkavimui su nenustatytu asmeniu ar bendrininkavimas konstatuotinas, kai neaiškus nei asmens amžius, nei

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 11 d. nutartis byloje Nr. 2K-400/2011.

pakaltinamumas, ar tokiu atveju galima taikyti visus iš bendrininkavimo išplaukiančius padarinius ir ar galima nustatytam kaltininkui pripažinti atsakomybę sunkinančią aplinkybę?

Bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu, kurio pakaltinamumo ir amžiaus neįmanoma patikrinti, klausimas oficialiai buvo išaiškintas 2009 m. LAT išplėstinės teisėjų kolegijos nutartyje, kurioje plenarinė sesija pažymėjo, kad nusikalstamos veikos dalyvio įvardijimas procesiniuose dokumentuose kaip nenustatyto asmens nebūtinai reiškia, kad apie jį nieko nežinoma ir kad nėra galimybių nustatyti jo indėlį į bendrą veiką, susitarimo su kaltinamuoju bei jų tyčios bendrumo. Nenustatytas asmuo iš tiesų gali būti žinomas, bet pasislėpęs nuo teisėsaugos institucijų, pagaliau apie šio asmens pakankamą atsakomybę amžių, gebėjimą suvokti ir valdyti savo veiksmus, jo susitarimą su kaltinamuoju bei tyčios turinį teismas gali spręsti iš byloje surinktų įrodymų ir nustatytų faktinių aplinkybių specifikos.² Tačiau yra atvejų, kai bendrininkavimas nėra pripažįstamas dėl pasislėpusių ar neišaiškintų asmenų dalyvavimo. Kai baudžiamojoje byloje nėra duomenų apie bendrininkus - ikiteisminio tyrimo metu nenustatytą asmenį ar asmenį, kuriam paskelbta paieška, ir, kai iš bylos duomenų nėra realių galimybių išaiškinti šių asmenų kaltės turinį, nes šiems asmenims nebuvo pareikšti įtarimai, dėl jų nebuvo atlikti ir kiti procesiniai veiksmai, byloje nėra įrodymų, pagrindžiančių minėtų asmenų dalyvavimą padarant nusikalstamą veiką, bendrininkavimas nėra konstatuojamas veikiant kartu su atliekant ikiteisminį tyrimą nenustatytu asmeniu ar asmeniu, kurio paieška paskelbta.³ Iš to spręstina, kad bendrininkavimas su nenustatytu asmeniu pripažįstamas ir tada, kai tiesiogiai nėra byloje atskleistas nežinomo asmens amžius bei kaltės turinys, tačiau iš įrodymų visumos ir faktinių aplinkybių galima daryti išvadą apie nenustatyto asmens bendrininkavimą. Kai bylos nagrinėjimo metu nepavyksta nustatyti dalyvavusių nusikaltime asmenų, nėra jokių duomenų apie jų apytikrį amžių, išvaizdą, veikimo būdus, teismas vengia daryti išvadą dėl bendrininkavimo. Tie atvejai, kai veikimas kartu su nenustatytu asmeniu nevertinamas kaip bendrininkavimas, atskleidžia, kad byloje turi būti įrodyti visi tiek objektyvieji, tiek subjektyvieji požymiai, o jų neįrodžius bendrininkavimo institutas netaikomas. Taigi kiekvienu atveju vertinant bendrininkavimo objektyviusius ir subjektyviusius požymius svarbu spręsti, ar veikos padarymo aplinkybės patvirtina ar paneigia bendrininkavimo realumą.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009.

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-745/2006.

Objektyvieji bendrininkavimo požymiai apibūdina dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimo nusikalstamoje veikoje bendrumą t.y., kad veikoje turi dalyvauti du arba daugiau asmenų ir tų kelių dalyvaujančių asmenų veika turi būti bendra. LAT baudžiamojoje byloje⁴ pažymi, kad dviejų asmenų bendrininkavimas padarant nusikalstamą veiką gali būti konstatuotas tada, kai du ar daugiau asmenų veikia turėdami bendrus nusikalstamus ketinimus daryti nusikalstamą veiką, turi bendrus nusikalstamus tikslus, jų veiksmai nukreipti pažeisti tą patį įstatymo saugomą teisinį gėrį, kiekvienas asmuo suvokia, kad dalyvauja nusikalstamoje veikoje ir atlieka dalį šių veiksmų siekiant bendro rezultato. Taigi norint nustatyti bendrininkavimą privalo dalyvauti ne mažiau kaip du asmenys, sulaukę amžiaus, nustatyto BK 13 straipsnyje, nuo kurio gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn, taip pat pakaltinami arba ribotai pakaltinami asmenys, sugebantys suvokti savo veiksmų esmę ir juos valdyti. Mažiausias bendrininkų skaičius yra du, tačiau kai kurioms bendrininkavimo formoms keliami didesni reikalavimai, pavyzdžiui, nusikalstamas susivienijimas, kaip bendrininkavimo forma, bus laikomas tik tuomet, kai darant nusikalstamą veiką dalyvaus trys ar daugiau asmenų.

Bendrininkų veikoje bendrumas pasireiškia tuo, kad kiekvienas asmuo, atlikdamas tam tikrą veiksmą, prisideda prie bendrai daromos nusikalstamos veikos, sudaro sąlygas kitų bendrininkų atliekamiems veiksams ar juos tiesiog papildo. Bendrumas gali pasireikšti keliais atvejais: kiekvienas bendroje nusikalstamoje veikoje dalyvaujantis asmuo padaro iki galo nusikalstamą veiką, kiekvienas asmuo padaro dalį nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių arba vieni padaro visus požymius, kiti – dalį ir kai, tik vienas ar keli iš bendrininkų įgyvendina BK specialiojoje dalyje numatytus objektyvius veikos požymius, o kiti nusikaltimo sudėties požymių neįgyvendina, todėl nusikaltimo lyg ir nepadaro. „Kai asmenys savo veikomis BK specialiosios dalies normos nepažeidžia, bet padaro veikas, kurios palengvina kitiems bendrininkams daryti nusikalstamą veiką, t.y. nulemia kitų asmenų veikas, jų padarytos veikos priešastingai susijusios su kitų bendrininkų padarytomis veikomis“.⁵ Taigi bendrininkų bendrumas labai svarbus bendrininkų atsakomybei. Bendrai padaryta nusikalstama veika lemia žalą, padarytą baudžiamo įstatymo saugomoms vertybėms, bei padarinius, atsirandančius dėl veikos padarymo. Nesvarbu, kokį indėlį kiekvienas bendrininkas įdėjo į veikos padarymą, visi atsakys už bendrai padarytą dėl nusikalstamos veikos susidariusią žalą.

Juridinis asmuo tiesioginiu bendrininku negali būti. Pats juridinis asmuo yra neveiksnius, bet veiksnius yra susidedantys iš fizinių asmenų juridinio asmens valdymo

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2016 m. sausio 5 d. nutartis Nr. 2K-62-696/2016.

⁵ PIESLIAKAS, V., *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, p. 90;

organai. Pati juridinio asmens veikla reiškiasi fiziniams asmenims vadovaujant, kontroliuojant, atstovaujant juridinį asmenį. Juridinis asmuo turi būti įsteigtas teisės aktu nustatyta tvarka, galintis dalyvauti palaikant teisinius santykius kaip teisės subjektas, turintis tam tikrą struktūrą, kuri gali veikti jo vardu bei interesais. Kadangi pagal BK 20 straipsnį juridinis asmuo BK numatytais atvejais gali atsakyti už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, tokiais atvejais, pripažinus tokį fizinį asmenį kaltu bendrininkavus tam tikroje nusikalstamoje veikoje, bendrininkavimas gali būti inkriminuojamas ir juridiniam asmeniui.⁶

R. Drakšas analizuodamas juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematiką teigia, kad traukiant baudžiamojon atsakomybėn ir fizinį, ir juridinį asmenį už tą pačią nusikalstamą veiką, reikėtų konstatuoti, kad fizinis asmuo yra vykdytojas, o juridinis – jo bendrininkas ir iš to kelia klausimą, kokios rūšies bendrininku turėtų būti pripažįstamas juridinis asmuo?⁷ Tuo tarpu LAT 2016 m. kovo 3 d. nutartyje pažymėjo, kad PVM sukčiavimo bylose svarbu yra ne tik įrodyti patį bendrininkavimą, bet ir atsakyti į klausimą, koks nusikalstamos schemos dalyvis pripažintinas vykdytoju, koks – padėjėju ar kitos rūšies bendrininku. Tiek teorijoje, tiek praktikoje laikomasi nuostatos, kad, pripažįstant asmenį vykdytoju, pakanka, kad jis bent iš dalies realizuotų objektyvius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Baudžiamasis įstatymas nereikalauja, kad visi bendravykdytojai visiškai realizuotų BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytą pavojingos veikos požymį. Taikant šią nuostatą sukčiavimui, vykdytoju laikytinas tas, kuris atlieka veiksmus, realizuojančius turtinės naudos gavimo ir / ar apgaulės požymius. Tačiau pažymėtina, kad PVM sukčiavimo specifika pasireiškia tuo, kad neteisėtos PVM naudos įgijėjas formaliai yra juridinis asmuo (įmonė), taigi nusikalstama veika pirmiausia reiškiasi kaip juridiniai veiksmai vadovaujant, kontroliuojant ar atstovaujant juridiniam asmeniui. Todėl PVM sukčiavimo vykdymu laikytini ne tik fiziniai veiksmai įgyjant suklastotas sąskaitas faktūras, jas apskaitant, įrašant melagingus duomenis į PVM deklaracijas, pateikiant jas VMI, disponuojant neteisėtai gautais pinigais ir pan., bet ir vadovaujančias pareigas einančių asmenų atitinkamų sprendimų taip veikti priėmimas, nurodymų davimas pavaldiems asmenims ir pan. Taigi kaltieji asmenys, kurie atsakingi už juridinio asmens veiklą ar eina jame vadovaujančias pareigas, koks bebūtų jų dalyvavimas PVM nusikalstamoje schemoje, laikytini vykdytojais. Ir visai nesvarbu, ar jie asmeniškai dalyvavo klastojant ar įgyjant suklastotas sąskaitas faktūras, jas apskaitant, įrašant melagingus duomenis į PVM

⁶ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 155.

⁷ DRAKŠAS, R., *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika*. *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 75.

deklaracijas, pateikiant jas VMI, ar davė nurodymus tai daryti kitiems, ar tiesiog dalyvavo priimant sprendimą naudoti įmonę PVM sukčiavimo nusikalstamoje schemoje.⁸

Prie subjektyviųjų bendrininkavimo požymių priskirtinas susitarimas daryti nusikalstamą veiką ir tyčia bendrininkaujant. Kaip jau minėta, bendrininkavimas – tyčinės nusikalstamos veikos padarymo forma, todėl tyčia kaip bendrininkavimo požymis būtinas, nes neatsargių nusikaltimų atveju bendrininkavimas neįmanomas. Bendrininkavimas galimas esant tiesioginei ir netiesioginei tyčiai. Pagal BK komentarą bendrininkavimui būdingesnė tiesioginė tyčia. Tik bendrininkams sąmoningai, aktyviai sujungus savo veiksmus ir jų siekiant tam tikrais veiksmais galima pasiekti norimo tikslo, o ne pasyviai. Tyčią nulemia kiekvieno bendrininko vaidmuo, atliekant bendrą nusikalstamą veiką, todėl vieni tos pačios nusikalstamos veikos dalyviai gali veikti tiesiogine, kiti – netiesiogine tyčia. Tyčia padaryti nusikalstamą veiką bendrininkaujant yra susitarimo, kuris sudaromas tarp bendrininkų iki veiką padarant arba jos metu, padarinys. I. Žukovaitė teigia, kad BK naudojamas susitarimo turinys nėra atskleistas. Įstatyme nenurodoma, kaip ar tiksliai dėl kokių detalių bendrininkai turi susitarti, kad būtų konstatuoti bendrininkavimo požymiai.⁹ Bendrininkų susitarimo turinys turėtų būti aiškinamas plačiau, nes, nenustačius susitarimo, negalima kalbėti apie kelių asmenų bendrumą darant nusikalstamą veiką.

Baudžiamasis įstatymas neįvardina koks turėtų būti bendrininkų susitarimas, tačiau, kaip minėta, susitarimas yra būtinas bendrininkavimo požymis. Nesant dviejų ar daugiau asmenų susitarimo bendrininkavimas negali būti inkriminuojamas. Susitarti galima įvairiais būdais ir formomis, tačiau įstatyme nėra nurodytas koks turėtų būti susitarimas. Dėl tos priežasties susitarimas galėtų būti ginčytinas dažniais atvejais, gali būti įrodinėjama, jog susitarimo nebuvo. LAT yra išaiškinęs, kad BK 24 straipsnio 1 dalyje numatytas susitarimo požymis bendrininkaujant reiškia tiek išankstinį, tiek spontanišką, susitarimą. Susitariama gali būti įvairiomis formomis: žodžiu, raštu, konkludentiniais veiksmais, todėl įrodinėjant susitarimo buvimą nėra būtina nustatyti, kad visi bendrininkai yra išsamiai aptarę nusikalstamos veikos atlikimo detales¹⁰. Susitarimo turinys priklauso nuo bendrininkavimo formos ar asmenys yra susitarę iš anksto atlikti nusikalstamą veiką, ar susitaria veikos darymo metu. Susitarimas gali būti išsamus ir primityvus (pavyzdžiui, parodant gestais ar mimika). Tačiau susitarimo forma kaip susitariama neturi didelės reikšmės bendrininkavimo požymių nustatymui. Lemiamą reikšmę turi tik susitarimo

⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.

⁹ ŽUKOVAITĖ, I. Bendrininkavimo institutas plėšimo bylų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2013, t. 86, p. 164.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2007.

laikas ir turinys. Susitarimo turinys darant tam tikrą nusikalstamą veiką gali būti pakoreguotas ir, jei tam pritaria kiti bendrininkai, tai visi veikos dalyviai atsako pagal pakoreguotą susitarimą. Tuo atveju, jei vienas ar keli dalyvaujantys asmenys peržengia susitarimo ribas, padaro veiką ar sukelia padarinius, dėl kurių nesitarta, tai toks atvejis įvardijamas kaip vykdytojo ekscesas. Nuo to, koks nustatytas susitarimo turinys, baudžiamojoje byloje priklauso kiekvieno asmens, dalyvavusio veikoje, atsakomybė. I. Žuvokaitė teigia, kad teismų praktikoje suformuotas susitarimas bendrininkauti pripažįstamas ne tik žodinis susitarimas, bet ir bendrininkų išorinių veiksmų darna, kuri taip pat suprantama kaip susitarimas. Tai teismams suteikia platesnes galimybes taikyti bendrininkavimo institutą.¹¹ Su šia nuomone reikėtų sutikti, nes ne visada nusikalstamoje veikoje yra tiesioginis žodinis ar raštiškas susitarimas tarp bendrininkų daryti nusikalstamą veiką, kuris būtų užfiksuotas ir kurį būtų vėliau nesunku įrodyti. Išorinių veiksmų darna, be jokio žodinio, raštiško susitarimo, šiuo atveju, yra asmens valios išraiška prisidėti prie nusikalstamos veikos.

Iš to spręstina, kad tokia nusikalstama veika gali būti kur kas pavojingesnė visuomenei, nei tokia pati - daroma vieno asmens. Taip pat kai kurias nusikalstamas veikas, tokias, kaip pavyzdžiui: prekyba žmonėmis, neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, šaudmenimis, ginklais, sprogmenimis, stambaus masto vagystes, kontrabandą ar įvykdyti sudėtingus finansinius nusikaltimus vienam asmeniui pakankamai sudėtinga arba nepajėgu. Kuomet derinami kelių asmenų veiksmai dėl nusikalstamos veikos atlikimo, rengiant nusikalstamų veiksmų planą, pasidalinant vaidmenimis, užduotimis, slepiant nusikalstamos veikos pėdsakus ar sudarant kitokias kliūtis išaiškinti nusikalstamą veiką, asmenims, darantiems nusikalstamą veiką, atsiranda galimybė kurį laiką išvengti atsakomybės, nes bendrininkų suderintų veiksmų visuma teisėsaugos institucijoms apsunkina nusikalstamos veikos išaiškinimą. Veikos išaiškinimas gali užtrukti ilgiau nei išaiškinant vieno asmens padarytą nusikalstamą veiką.

Bendrininkavimo institutui būdinga tai, kad kiekvienas iš bendrai susitarusių veikti asmenų, turi tam tikrą indėlį į nusikalstamą veiką. Taigi bendrininkavimo institutą apibrėžiantys objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, svarbūs nustatant kiekvieno asmens dalyvavusio nusikalstamos veikos padaryme vaidmenį.

¹¹ ŽUKOVAITĖ, I. Bendrininkavimo institutas plėšimo bylų jurisprudencijoje. *Teisė*, 2013, t. 86, p. 164.

1.2. Bendrininkavimo formos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų istorinė raida

Bendrininkavimo formas svarbu išskirti tam, kad suprastume bendrininkavimo esmę atskirais atvejais, tiksliau įvertintume visos bendrai atliktos nusikalstamos veikos pavojingumo visuomenei laipsnį bei pobūdį. Tai vienas iš pagrindų kvalifikuojant veiką ir sprendžiant bendrininkų atsakomybės, bausmės individualizavimo klausimus. Galiojančiame BK pati bendrininkavimo formos sąvoka nėra apibrėžta, tačiau viename straipsnyje konkrečiai išvardintos visos bendrininkavimo formos ir apibrėžti jų požymiai. Galiojančio BK 25 straipsnio 1 dalis numato, kad bendrininkavimo formos yra bendrininkų grupė, organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Bendrininkų grupė yra mažiausiai organizuota bendrininkavimo forma, o nusikalstamas susivienijimas – labiausiai. Taigi organizuota grupė pagal organizuotumą yra tarpinis variantas tarp bendrininkų grupės ir nusikalstamo susivienijimo. Minėtų formų išskyrimui svarbus bendrininkų susitarimo pobūdis, tarpusavio ryšiai, asmenų veiklos bendrumas, organizuotumo laipsnis bei susitarimo padaryti konkrečią nusikalstamą veiką laikas.¹²

Pagal BK 25 straipsnio 2 dalį bendrininkų grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai. Todėl jai išankstinis bendrininkų susitarimas nebūtinai – bendrininkas gali prisidėti ir prie kito asmens (asmenų) jau pradėtos veikos. Bendrininkų grupė iš visų 25 straipsnyje išvardintų bendrininkavimo formų yra mažiausiai pavojinga. Tai priklauso nuo to, kad iš anksto numatytas, detalus nusikalstamos veikos padarymo planas, glaudžių ryšių tarp bendrininkų nustatymas, vaidmenų pasiskirstymas nėra būtini bendrininkų grupės požymiai. „Būtinai bendrininkų grupės požymis – joje turi būti bent du vykdytojai. Bendrininkų grupės esmė yra bent dviejų vykdytojų dalyvavimas nusikalstamos veikos padaryme. Be vykdytojų, bendrininkų grupėje gali dalyvauti ir kiti bendrininkai (organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas), bendrininkų skaičius iš esmės yra neribojamas. Svarbu tik tai, kad dėl savo organizuotumo laipsnio ši norma neperaugtų į organizuotą grupę ar nusikalstamą susivienijimą.“¹³ Pagal BK 24 straipsnio 3 dalį vykdytojas yra asmuo nusikalstamą veiką

¹² Paminėtina, kad nustačius bendrus bendrininkų veiksmus, susitarimą veikti bendrai, tyčią bendrininkavimas gali neatitikti nei vienos iš BK 25 straipsnyje įtvirtintų bendrininkavimo formų. Tokiu atveju bendrininkavimas laikytinas paprastu. Tai iliustruoja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180/2014.

¹³ GIRDENIS, T., et al. *Baudžiamoji teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 37. Prieiga per internetą: <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudiamoji-teis/4/bendrininkavimas> [žiūrėta 2016 m. balandžio 24 d.].

padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus arba nesulaukusius BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti. Jei nusikalstamą veiką padarė keli asmenys kartu, tai kiekvienas iš jų laikomas vykdytoju. Pavyzdžiui, kvalifikuojant veiką pagal BK 150 straipsnio 2 dalį privalu nustatyti, kad mažiausiai du nusikaltimo padaryme dalyvavę asmenys yra seksualinio prievartavimo vykdytojai. (Ši bendrininkavimo forma plačiau darbe nebus nagrinėjama.)

Minėtame norminiame akte apibrėžta organizuotos grupės sąvoka. Organizuota grupė yra laikoma tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Plačiau organizuotos grupės sąvoka įtvirtinta galiojančiame BK nagrinėjama kitame skyriuje.

Skirtingai nei galiojančiame BK, kuriame atskiru straipsniu išskirtos bendrininkavimo formos, LTSR BK tiesiogiai nebuvo išskirtos bendrininkavimo formos, bet nagrinėjant visą LTSR BK matyti, kad buvo skiriamos tokios bendrininkavimo formos kaip nusikalstama grupė (grupė iš anksto nesusitarusių asmenų, grupė iš anksto susitarusių asmenų, organizuota grupė) ir nusikalstama organizacija. Taip pat pažymėtina, kad LTSR BK Ypatingoje dalyje bendrininkavimo formoms apibūdinti buvo vartojamos šios sąvokos: grupiniai veiksmai, grupė, grupė iš anksto susitarusių asmenų, nusikalstama grupuotė, banditinė gauja, antitarybinė organizacija ir kt.¹⁴

Organizuota grupė buvo apibūdinama kaip gana pastovi iš anksto susitarusių asmenų grupė, kurioje yra daug glaudesnis ryšys tarp bendrininkų, parengtas nusikaltimo planas, pasidalinta vaidmenimis vadovaujama nusikaltimo padarymui.¹⁵ Kadangi nusikalstama veika, padaryta organizuotoje grupėje, yra daug pavojingesnė visuomenei nei padaryta vieno asmens ar grupės iš anksto susitarusių, nesusitarusių asmenų, tai nusikalstamos veikos padarymas organizuotoje grupėje pagal LTSR BK buvo laikoma kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė visiems šios grupės dalyviams.

Organizuotos grupės sąvoka iš esmės nepasikeitė po nepriklausomybės atkūrimo likus galioti tam pačiam kodeksui. Baudžiamosios teisės moksle ir teismų praktikoje buvo gan plačiai atskleidžiami ir aiškinami organizuotos grupės požymiai. Pagal susiklosčiusią praktiką teismai, konstatuodami, kad kaltininkai nusikalstamą veiką padarė veikdami organizuota grupe, turėjo atsižvelgti į: kaltininkų organizuotumo lygį (grupės pastovumas, veiklos trukmė ir intensyvumas, pasiskirstymas konkrečiomis funkcijomis ir

¹⁴ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989, p. 42.

¹⁵ *Ibidem*, p. 44.

pan.), savą struktūrą, kurios visi nariai siekia bendro tikslo, bendrininkų išankstinį susitarimą, veikų suderinamumo pobūdį (užduočių pasidalijimas ir pan.). Teismai, organizuotos grupės buvimą siejo su nusikalstamų veikų planavimu, sistemingumu, veiksmų koordinavimu, pastovumu, ilgalaikiškumu (pabrėžtina, kad organizuotos grupės nusikalstamų veikų darymas keletą mėnesių atitinka šį reikalavimą). Kruopščiai apgalvotas nusikalstamų veikų darymo mechanizmas, akivaizdus intensyvumas darant nusikalstamas veikas, pastovių jos narių pasiskirstymas vaidmenimis ir kiekvieno iš bendrininkų konkrečios užduoties atlikimas, turint bendrą tikslą – pasikartojanti nusikaltimų darymo schema rodo organizuotos grupės egzistavimą.¹⁶

LTSR BK lyginant su galiojančiu BK matyti, kad organizuotos grupės sąvoka šiandien yra kur kas sukonkretinta: įvardijami nusikaltimai pagal jų pavojingumo pobūdį ir laipsnį, kuriuos organizuotos grupės nariai susitaria daryti – vienas apysunkis, sunkus ar labai sunkus nusikaltimas. 2013 m. liepos 2 d.¹⁷ organizuotos grupės sąvoka buvo papildyta nusikaltimais, kuriuos gali daryti organizuota grupė ir įtvirtinta, kad organizuota grupė gali daryti apysunkius nusikaltimus. Tokiu būdu įstatymų leidėjas išplečia nusikalstamų veikų, kurias gali daryti organizuota grupė, ratą. Atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pavojingumo laipsnį sprendžiami bausmės skyrimo klausimai.

Nusikalstamo susivienijimo sąvoka BK atsirado kaip kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonė. Tuo tarpu organizuotos grupės sąvoka baudžiamojoje teisėje žinoma nuo tų laikų, kai pats organizuoto nusikalstamumo egzistavimas oficialiai buvo neigiamas. Daugelis požymių, priskiriamų organizuotai grupei, tapo būdingi ir kitai bendrininkavimo formai – nusikalstamam susivienijimui.¹⁸ 1993 m. sausio 28 d. įstatymu į BK įtrauktas naujas 227¹ straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą jame. Straipsnyje buvo numatyta, kad nusikalstami susivienijimai sukuriama daryti kontrabandą (77 str.), netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimą, laikymą arba paleidimą apyvarton (86 str.), operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais taisyklių pažeidimą (87 str.), valstybinio, visuomeninio ar asmeninio turto grobimą (90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 146, 147, 148, 150, 151 str.), tyčinį nužudymą ar tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis (104, 105 str.), įkaitų paėmimą (131¹ str.), kyšininkavimą (180, 181 str.),

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis Nr. 2K-395/2007.

¹⁷ 2013 m. liepos 2 d. įstatymas Nr. XII-497 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250¹, 251 straipsnių ir priedų pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ straipsniais“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 75-3768.

¹⁸ GUTAUSTAS, A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 45(37), p. 33.

asmens terorizavimą (227² str.), neteisėtą narkotinių priemonių gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą arba realizavimą (232¹ str.), narkotinių priemonių grobimą (232² str.), nusikalstamų grupių ginklavimą (234⁴ str.), orlaivio nuvarymą (249² str.), automoto transporto priemonių nuvarymą (250 str.).¹⁹ Be išvardintų konkrečių nusikalstamų veikų, straipsnyje buvo išskiriami tokie nusikalstamo susivienijimo požymiai: trys ar daugiau asmenų, išankstinis susitarimas bendrai nusikalstamai veikai, vadovo buvimas. Pažymėtina, kad šioje straipsnio redakcijoje buvo nurodytas baigtinis nusikalstamų veikų sąrašas, o ne numatytas tiesiog veikų sunkumas.

1994 m. liepos 19 d. įstatymu buvo pakeistas minėtų nusikaltimų, kuriuos gali padaryti nusikalstamas susivienijimas, sąrašas ir tuo pačiu įtvirtinta, kad nusikalstamas susivienijimas gali būti valdomas ne tik vieno asmens, bet ir kelių asmenų – vadovo ar vadovų.²⁰ Vėliau sekė kitas šio straipsnio pakeitimas ir 1995 m. gruodžio 20 d. įstatymu buvo panaikintas būtinasis vadovo požymis ir įtrauktas papildomas – ginkluotumas šaunamuoju ginklu ir sprogstamosiomis medžiagomis.²¹ Tai buvo papildomas požymis, kuris veiką numatytą BK 227¹ kvalifikavo kaip pavojingesnę. Įstatyme atsisakyta minėtų konkrečių nusikaltimų sąrašo bei vadovo požymio. Vadovo požymio atsisakymas tuo metu nebuvo labai tikslingas, nes nusikalstamo susivienijimo, skirto sistemingų nusikalstamų veikų vykdymui, egzistavimas be vadovo sunkiai įsivaizduotinas ir galėjo būti suprantamas kaip kiek chaotiškas darinys. 1997 m. gegužės 20 d. iš nusikalstamo susivienijimo sąvokos buvo pašalinti žodžiai: „iš anksto susitarusių“²². Galima teigti, kad toks nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas buvo siauriausias per šio straipsnio gyvavimo laikotarpį.

Iš tokių pokyčių matyti, kad nusikalstamo susivienijimo sąvoka ir požymiai ilgą laiką nenusistovėjo baudžiamajame kodekse. Reikia paminėti, kad teismai vertino nusikalstamo susivienijimo požymius įvairiai: susidurdavo su sunkumais, taikydami minėtą baudžiamojo įstatymo normą, todėl darė klaidas, pasitaikė baudžiamojo proceso įstatymų pažeidimų, išteisino ar nusikalstamas veikas perkvalifikavo į kitus BK straipsnius daugiau kaip pusei teisiųjų. Pavyzdžiui, LAT 1995 m. gruodžio 20 d. baudžiamųjų bylų dėl

¹⁹ 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-57 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 5-90.

²⁰ 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-551 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 60-1182.

²¹ 1995 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-1141 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso, civilinio proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 104-2325.

²² 1997 m. gegužės 20 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu įstatymas Nr. VIII-217. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 45-1104.

nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ straipsnis) apibendrinimo rezultatų apžvalgoje pateiktos 1994 m. išnagrinėtos baudžiamosios bylos, kuriose teisiai buvo kaltinami pagal BK 227¹ straipsnį. Teismai pagal BK 227¹ straipsnį nuteisė tik truputį daugiau nei penktą dalį teisiųjų (21,64 proc.), kaltinamų pagal šį BK straipsnį, t.y. 21 iš 97 (vienas mirė iki teismo). Priimti tik 5 apkaltinamieji nuosprendžiai, 68 asmenys (69,14 proc.) buvo išteisinti iš kaltinimo pagal BK 227¹ straipsnį, tačiau nuteisti pagal kitus BK straipsnius. Daugiausia išteisinta dėl nusikaltimo sudėties jų veikoje nebuvimo (34 asmenys) nenustačius teisiųjų dalyvavimo padarant nusikaltimą, numatytą BK 227¹ straipsnyje. Aštuoniems asmenims nusikalstama veika perkvalifikuota iš BK 227¹ straipsnio į kitus BK straipsnius (tai atvejai, kai teisiųjų veika buvo kvalifikuota tik pagal BK 227¹ straipsnį).²³ Tokie skaičiai privertė ieškoti atsakymo į klausimą, kodėl šios kategorijos bylose toks didelis atotrūkis tarp teismui atiduotų ir nuteistųjų pagal BK 227¹ straipsnį asmenų skaičiaus? Minėtoje apžvalgoje pažymėta, kad kai kurie teismai, atsiradus nors mažiausiomis abejonėms, nepakankamai išsamiai ir visapusiškai ištyrę bylos aplinkybes, netinkamai įvertinę įrodymus, teisiuosius išteisino iš kaltinimų pagal BK 227¹ straipsnį, nuteisdami juos pagal kitus BK straipsnius arba veikas perkvalifikuoja į lengvesnius nusikaltimus. Dėl tokios susiklosčiusios padėties atsirado būtinybė tikslinti įstatymą, todėl LAT Senato 1995 m. spalio 10 d. nutarime minėti papildomi nusikalstamo susivienijimo požymiai, tokie kaip: ilgalaikiai glaudūs tarpusavio ryšiai, apsirūpinimas ryšio ir kitomis techninėmis priemonėmis, palengvinančiomis nusikalstamą veiką, vaidmenų pasiskirstymu, nusikalstamos veikos planų parengimu, šaunamųjų ginklų ar sprogstamųjų medžiagų turėjimas. Teismas pabrėžė, kad nusikalstamas susivienijimas kuriamas keliems sunkiems nusikaltimams, bet atskirais atvejais gali būti kuriamas ir vieno, reikalaujančio atlikti daug sudėtingų veiksmų, nusikaltimo padarymui.²⁴ Pažymėtina, kad 1997 m. gruodžio 22 d. LAT Senatas nutarimu Nr. 15 papildė aptartą 1995 m. spalio 10 d. nutarimą, tačiau nei nusikalstamo susivienijimo požymių tarpe, nei pakeitimų, nei papildymų nebuvo padaryta.²⁵

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1995 m. gruodžio 20 d. baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų apžvalga.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 “Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“. *Teismų praktika*, Nr. 2.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 15 “Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimo Nr. 16 “Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose“ pakeitimo ir papildymo“. *Teismų praktika*, Nr. 8.

Vėlesnė nusikalstamo susivienijimo straipsnio redakcija, įtvirtinta 1998 m. gruodžio 21 d. įstatymu Nr. VIII-983²⁶, kuris straipsnį pakeitė nežymiai. Antros dalies sankcija buvo papildyta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme. Ši redakcija, nors, iš pirmo žvilgsnio, ir nežymiu pakeitimu, bet akivaizdžiai buvo sugriežtinta. Tai pirmas kartas, kai už nusikalstamą susivienijimą numatyta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė.

2003 m. sausio 9 d. įstatymu Nr. IX-1290²⁷ panaikinta BK 227¹ straipsnio 3 dalis, kadangi įstatymų leidėjas numatė perkelti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės su teisėsaugos institucijomis bendradarbiaujantiems nusikalstamo susivienijimo nariams institutą iš specialiosios į bendrąją BK dalį, t.y. į naują BK 39¹ straipsnį. Nuo tada nusikalstamo susivienijimo sąvoka iš esmės nepasikeitė.

Taigi matome, kad norint tinkamai kvalifikuoti nusikalstamą veiką bei išspręsti bendrininkų atsakomybės klausimus privalu tinkamai nustatyti bendrininkavimo formą. Žinant Lietuvoje susiklosčiusią situaciją po nepriklausomybės atkūrimo spręstina, kad minėtus įstatymų pakeitimus bei papildymus įtakojo sparčiai didėjantis organizuotas nusikalstamumas ir teisinės sistemos kova su šiuo reiškiniu, o būtent - papildant organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo sąvokas papildomais požymiais, pateikiant konkrečių nusikaltimų sąrašą, griežtinant sankcijas už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės bendradarbiaujant su teisėsaugos institucijomis, aiškinant nevienodai teismų suprantamus įstatymus.

²⁶1998 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54¹, 71, 75, 105, 227¹, 227³ straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. VIII-983. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 115-3238.

²⁷2003 m. sausio 9 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15¹ straipsnio pripažinimo netekusiu galios, 41¹, 45, 227¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 51² straipsniu įstatymas Nr. IX-1290. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. Nr. 10-340.

2. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų bei požymių visumos analizė

Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo formos turi nemažai tapatumo, todėl pasitaiko atvejų, kai atskirti šias sąvokas pakankamai sudėtinga. Norint išvelgti panašumus bei skirtumus minėtų institutų svarbu išanalizuoti kiekvienos iš jų požymius, įtvirtintus ne tik Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje, tarptautiniuose bei nacionaliniuose baudžiamosios teisės aktuose, bet taip pat ir užsienio šalių baudžiamosiuose kodeksuose. Todėl šiame skyriuje skiriamas dėmesys atskirai organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokoms bei jas apibūdinantiems požymiams analizuoti.

2.1 Organizuotos grupės kaip bendrininkavimo formos sąvoka

Kaip jau buvo minėta anksčiau, organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Organizuotos grupės sąvoka tiesiogiai įtvirtinta BK 25 straipsnio 3 dalyje. Šiame straipsnyje atskleidžiami pagrindiniai organizuotos grupės požymiai - asmenų susitarimas daryti tam tikro pavojingumo nusikaltimus ar nusikaltimą, pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis. Minėtas įstatymas pakankamai siaurai apibūdina organizuotą grupę, todėl teisės teorijoje bei praktikoje kyla įvairių diskusijų dėl organizuotos grupės sąvokos, pagrindinių bei papildomų požymių, apibūdinančių šią bendrininkavimo formą.

Prof. habil. dr. V. Piesliakas organizuotą grupę įvardina kaip trijų ar daugiau asmenų susivienijimą, sukurtą vykdyti bendrai nusikalstamai veiklai, susijusiai su asmenų ar įmonių terorizavimu, turto prievartavimu, pareigūnų papirkinėjimu, kontrabanda, tvarkos verstis ūkine, komercine, finansine veikla pažeidimais ar kita nusikalstama veikla, siekiant nepagrįstos turtinės naudos, ekonominio viešpatavimo ar politinių – teisinių sprendimų įtakojimo, ir turintis vadovus, kurie organizuoja, koordinuoja grupės veiklą, taip pat asmenis, kurie remia, saugo globoja ar kitokiais būdais įtakoja grupės veiklą.²⁸ Remiantis šiai dienai galiojančiu reglamentavimu matyti, kad tokia koncepcija

²⁸ PIESLIAKAS, V. *Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija*. Teisės problemos, 1993, Nr. 1, p. 41.

organizuotą grupę priartina prie nusikalstamo susivienijimo sąvokos ir taip apibūdinamą organizuotą grupę galima būtų priskirti organizuotam nusikalstamumui.

Doc. dr. A. Drakšienė teigia, kad organizuota grupė yra tam tikras iš anksto susitarusių asmenų grupės porūšis. Nusikaltimas laikomas padarytu organizuotos grupės, jeigu jį padaro dėl bendros nusikalstamos veikos iš anksto susitarusi, pastovi, dviejų asmenų ar didesnė grupė, kurioje visi pasiskirstę vaidmenimis, veikia pagal tam tikrą planą ir savo pastangomis padeda pasiekti bendrą tikslą. Kadangi grupės organizuotumas yra vertinamasis požymis, todėl kvalifikuojant veiką svarbu atsižvelgti į visas bylos aplinkybes, kuriomis remiantis nustatomas grupės organizuotumo laipsnis.²⁹ Nors įstatymas nurodo konkrečius organizuotos grupės požymius, teismas pabrėžia, kad “inkriminuojant organizuotą grupę, visais atvejais reikia įvertinti grupės organizuotumo lygį.”³⁰ Tik nustatčius faktines bylos aplinkybes ir atsižvelgus į organizuotai grupei būdingus požymius, tokius kaip: ne laikino pobūdžio susitarimą, grupės pastovumą, pasireiškiantį nusikalstamų ryšių ilgalaikiškumu ir tvirtumu, veiklos planavimą bei užduočių ir vaidmenų pasiskirstymą, galima vertinti grupės organizuotumo lygį. Vadinasi, tik įstatyme įtvirtintų organizuotos grupės požymių nepakanka tinkamai kvalifikuoti nusikalstamą veiką padarius organizuota grupe.

A. Šumskas organizuotą grupę laiko pavojingesne bendrininkavimo forma nei paprastas bendrininkavimas, kai nusikaltimai padaromi iš anksto susitarusių asmenų. Organizutos grupės nariai iš anksto pasirengia nusikaltimui, suderina nusikaltimo planą ir kitas nusikaltimo detales, pasiskirsto vaidmenimis, yra organizatoriai, padėjėjai, vykdytojai ir jie visi atlikdami jiems paskirtus uždavinius įgyvendina bendrą nusikalstamą tikslą.³¹

Dr. A. Gutauskas atsižvelgdamas į galiojančiame BK įtvirtintą organizuotos grupės sąvoką bei baudžiamosios teisės teorijoje pateiktas organizuotos grupės sampratas siūlė apibrėžti organizuotą grupę kaip “grupę, kai du ar daugiau asmenų iš anksto susitaria daryti vieną arba kelis nusikaltimus ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį arba turi skirtingą vaidmenį.”³² Lyginant dabartinę organizuotos grupės sąvoką su buvusia matyti, kad dabartinė organizuotos grupės sąvoka labai supaprastinta organizuotumo bei pastovumo atžvilgiu ir iš įstatymo teksto organizuota

²⁹ ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis*. Pirmoji knyga. 2-asis papild. leid. – Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 385.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 7 d. nutartis Nr. 2K-395/2007.

³¹ ŠUMSKAS, A. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 145.

³² GUTAUSKAS, A. Organizauta grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 69.

grupė lyg ir nieko bendro neturi su organizuotu nusikalstamumu. Tokios nuomonės laikosi ir A. Gutauskas.³³

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį ne tik į nacionalinėje teisėje vyraujančias, bet ir į tarptautiniuose bei Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintas organizuotos grupės sąvokas. Jungtinių Tautų konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą 2 straipsnio C dalyje apibrėžta organizuotos grupės sąvoka. „Tai grupė, kuri nėra atsitiktinai susibūrusi nusikaltimui padaryti, kurios narių vaidmenys nebūtinai yra formaliai apibrėžti ir kuriai nebūtina tęstinė narystė ar susiformavus struktūra.“³⁴, o 2002 m. birželio 13 d. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendime dėl kovos su terorizmu organizuota grupė įvardijama „<...> grupė, kuri nėra atsitiktinai sudaryta tiesiogiai kokiam nors nusikaltimui padaryti ir kurioje nebūtinai turi būti formaliai jos nariams padalyti vaidmenys, narystės tęstinumas ar išplėtota struktūra.“³⁵

Lyginant organizuotos grupės sąvoką įtvirtintą BK 25 straipsnio 3 dalyje su kaimyninių šalių – Latvijos ir Estijos baudžiamuosiuose kodeksuose įtvirtomis organizuotos grupės sąvokomis, pastebėtina, kad organizuotos grupės sąvoka Latvijoje panašesnė labiau į nusikalstamą susivienijimą, o Estijos baudžiamajame kodekse organizuotos grupės sąvoka nėra tiesiogiai išreikšta. Latvijos Respublikos baudžiamajo kodekso bendrosios dalies 21 straipsnyje³⁶ įvardinta, kad organizuota grupė yra sudaryta iš daugiau nei dviejų asmenų, kurie pasiskirstę pareigomis sukuria grupę siekdami bendrai daryti vieną ar kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Toks apibrėžimas beveik atitinka BK 25 straipsnio 4 dalį. Tačiau Estijos Respublikos baudžiamajame kodekse tiesiogiai organizuotos grupės sąvoka nėra apibrėžta, o 58 straipsnio 10 punkte³⁷ minima tik tai, kad grupės padarytas nusikaltimas yra baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė. Todėl galima teigti, kad šiuo atveju Lietuva turi kur kas tobulesnę reglamentavimą.

Kaip matyti, organizuotos grupės sąvoką tiesiogiai atspindi grupės požymiai imperatyviai įtvirtinti baudžiamajame įstatyme, todėl siekiant geriau suprasti organizuotos grupės sąvokos esmę svarbu juos atskirai išanalizuoti.

³³ GUTAUSTAS, A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 45(37), p. 33.

³⁴ 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. LR įstatymu Nr. IX-794. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51.

³⁵ ŠVEDAS, G. *Teisinis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose: Europos Sąjungos teisės aktai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 270.

³⁶ Latvijos Respublikos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]

³⁷ Estijos Respublikos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]

2.2.1. Pagrindiniai požymiai, apibūdinantys organizuotą grupę

Kaip jau minėta anksčiau, iš galiojančio BK pateikto organizuotos grupės apibrėžimo galime išskirti tokius pagrindinius organizuotos grupės požymius:

- a) asmenų susitarimas;
- b) tikslas daryti vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus;
- c) užduočių ir vaidmenų pasiskirstymas.

Kaip būtina požymį organizuotai grupei konstatuoti, įstatymas nustato susitarimą padaryti kelis nesunkius nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Susitarimas galimas tiek rengimosi padaryti nusikalstamą veiką stadijoje, tiek jau pradėtos ir tęsiamos veikos metu iki nusikalstamos veikos baigimo momento. Taigi organizuota grupė gali susidaryti prie pavienio nusikalstamą veiką darančio asmens prisidėjus kitiems asmenims, siekiantiems veikti kartu.

Išankstinis susitarimas svarbus tuo, kad iki nusikalstamų veiksmų atlikimo pradžios organizuotos grupės nariai smulkiai susitaria būsimo nusikaltimo padarymo detales, pasirošia nusikaltimo padarymo priemonės, sudaro nusikaltimo padarymo planą, atlikimo būdus, pasiskirsto užduotimis bei vaidmenimis. LAT teisėjų senato nutarime dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose Nr. 52 pažymėta, kad organizuotos grupės nariai plėšimo nusikaltimuose paprastai iš anksto aptaria, suderina svarbiausius nusikalstamos veikos momentus: parengiamas nusikaltimo padarymo planas, numatomos nusikaltimo padarymo mechanizmas, bendrininkams nurodomos ar tarpusavyje pasiskirstomos užduotys ir vaidmenys, susitariama dėl nusikaltimo padarymo būdo ir laiko.³⁸ Kitoje LAT nutartyje Nr. 2K-254/2008 pažymima, kad vienas iš organizuotą grupę apibrėžiančių požymių yra išankstinis bendrininkų susitarimas daryti nusikalstamą veiką, t. y. kuomet organizuotos grupės nariai iš anksto aptaria nusikalstamos veikos planą, numato įvykdymo mechanizmą, pasiskirsto užduotis, susitaria dėl nusikaltimo padarymo būdo, vietos ir laiko. Šios aplinkybės įtakoja glaudžių, besitęsiančių ryšių atsiradimą, suformuoja suvokimą apie priklausymą grupei.³⁹ LAT 2013 m. birželio 4 d. nutartyje, kurioje kasatoriai neigia dalyvavę organizuotoje grupėje, kurioje reikėjo kruopštaus išankstinio pasirengimo, Teismas pripažino buvus išankstiniam

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*, 2005, Nr. 23.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis. Nr. 2K-254/2008.

grupės narių susitarimui. Vagysčių padarymo būdas rodo, kad jas padaryti reikėjo ne tik paruošiamųjų veiksmų, bet ir specialių žinių. Pažymėtina, kad nusikaltimams padaryti kaltininkai turėjo įsigyti specialių įrankių: dujų balionų, žarnų, laužtuvų, išsiaiškinti bankomatų apsaugos ir kasečių atidarymo mechanizmą. Tokio nusikaltimo padaryti neįmanoma be rimtos organizacijos. Visa tai rodo, kad nusikaltimams buvo rimtai rengtasi, viskas detalai suplanuota, o tai visiškai atitinka tokios bendrininkavimo formos kaip organizuota grupė požymius.⁴⁰ Iš to spręstina, kad Teismas plačiau aiškina susitarimo požymį kiekvienoje byloje ir neapsiriboja vien tik baudžiamajame įstatyme įtvirtintu susitarimu bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje.

Pagal A. Gutauską organizuotos grupės sąvokoje nėra tikslinga nurodyti, kad susitarimas galimas bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, nes tai sumenkina organizuotos grupės pavojingumą.⁴¹ Išankstinis susitarimas visuomenei kelia didesnę pavojų, nes sunku įsivaizduoti, ar susitarus bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje galima pasiekti tokį organizuotumo lygį, kokį galima pasiekti iš anksto susitarus su grupės nariais dėl nusikalstamos veikos atlikimo. Todėl išankstinis susitarimas kaip vienas iš privalomų organizuotos grupės požymių yra būtinas. Tačiau pagal galiojančio BK 25 straipsnio 3 dalį nėra skirtumo ar grupės nariai kruopščiai apgalvojo savo veiksmus ir pasiskirstė vaidmenimis ir užduotimis iš anksto, ar tai padarė jau darant nusikaltimą. Pagal galiojantį reglamentavimą ir vienu, ir kitu atveju grupė vertinama kaip organizuota grupė.

Pagal susiformavusią teismų praktiką, išankstinis grupės susitarimas, kuris nėra laikino pobūdžio, laikytinas pagrindiniu organizuotos grupės požymiu. LAT byloje nurodo, kad „Nors kasatoriai neigia dalyvavę organizuotoje grupėje, tačiau abiejų nusikaltimų padarymo aplinkybės rodo, kad jie negalėjo būti padaryti be kruopštaus išankstinio pasirengimo. Išankstinis susitarimas daryti nusikaltimą ar nusikaltimus ir pasirengimas nusikaltimo padarymui yra būtinas organizuotos grupės požymis.“⁴² kitoje byloje nurodoma “Vienas iš organizuotą grupę apibrėžiančių požymių yra išankstinis bendrininkų susitarimas daryti nusikalstamą veiką, t. y. kuomet organizuotos grupės nariai iš anksto aptaria nusikalstamos veikos planą, numato įvykdymo mechanizmą, pasiskirsto užduotis, susitaria dėl nusikaltimo padarymo būdo, vietos ir laiko. Šios aplinkybės įtakoja glaudžių, besitęsiančių ryšių atsiradimą, suformuoja suvokimą apie

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 4 d. nutartis Nr. 2K-255/2013.

⁴¹ GUTAUSKAS, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 63.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 4 d. nutartis byloje Nr. 2K-255/2013.

priklausymą tokiai grupei.”⁴³, dar kitoje LAT byloje nurodyta, kad “Susitarimas, gali būti sudaromas bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje – jis gali būti išankstinis ar kilęs staiga rengimosi padaryti nusikaltimą stadijoje arba jau pradėtas ar tęsiamas veikos metu, sudaromas žodžiu, raštu, konkludentiniais veiksmais.”⁴⁴ Taigi matome, kad organizuotos grupės susitarimo požymis aiškinamas skirtingai – vienais atvejais išankstinis susitarimas vertinamas kaip būtinas požymis, kitais – kaip galimas. Kyla klausimas, ar įstatyme pateiktas organizuotos grupės apibrėžimas teoriškai pagrįstas, nes išankstinis susitarimas pagal baudžiamąjį įstatymą nėra būtinas. Kita vertus, nesant išankstinio susitarimo organizuota grupė tampa mažiau pavojinga turint omeny organizuotumo lygį, kas organizuotą grupę padaro artimą bendrininkų grupei.

Kitas organizuotos grupės požymis - tikslas daryti nusikaltimus (vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius). Baudžiamasis įstatymas nediferencijuoja nusikaltimų pagal objektą ar dalyką, o nurodo tik nusikaltimų sunkumą. Kaip jau buvo minėta, organizuotos grupės apibrėžimas BK buvo papildytas ir įtvirtinta, kad organizuota grupė gali daryti ir apysunkius nusikaltimus. Tokius pokyčius įtakojo formuojama teismų praktika, kai esant visiems organizuotos grupės požymiams, bet asmenims padarius apysunkį nusikaltimą, negalima buvo konstatuoti, jog veika padaryta veikiant organizuota grupe. LAT baudžiamosiose byloje Nr. 2K-84/2011 nurodė “pripažinus, kad buvo padaryti ne keli nusikaltimai, o vienas tęstinis apysunkis nusikaltimas, nors bendrininkai veikė organizuotai, atliko skirtingas užduotis, nebelieka BK 25 straipsnio 3 dalyje visų numatytų sąlygų pripažinti nuteistuosius veikus organizuota grupe.”⁴⁵ Byloje atsakomybę sunkinanti aplinkybė iš pirmosios instancijos teismo nuosprendžio buvo pašalinta ir pripažinta, kad nuteistieji veikė bendrininkų grupe. Tuo tarpu mažiau pavojingoms nusikalstamoms veikoms, tokioms kaip baudžiamasis nusižengimas, nereikia sukurti organizuotos grupės, bet tai nereiškia, kad organizuota grupė negali daryti tokių nusikaltimų. Pagal BK organizuotos grupės veikla nėra susieta su siekiu būtinai gauti finansinę ar kitokią materialinę naudą. Kaip tikslą, siekį finansiškai pasipelninti iš nusikalstamos veikos, daromos organizuotoje grupėje, netikslinga laikyti pagrindiniu, nes organizuota grupė gali turėti įvairius tikslus. Tuo tarpu nusikalstamo susivienijimo tikslas – siekis finansinės naudos.

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 2K-254/2008.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 7 d. nutartis byloje Nr. 2K-203-677/2015.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 24 d. nutartis byloje Nr. 2K-84/2011.

Įstatyme tiesiogiai nurodytas narių skaičius, kad nusikalstama veika būtų pripažinta padaryta organizuotos grupės. Organizuotoje grupėje privalo būti bent du nariai, tai yra minimalus skaičius. Galimos situacijos, kai grupėje gali būti keli organizatoriai arba visi nariai gali būti vykdytojais, tačiau privalu, kad šie būtų pasiskirstę užduotimis. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad grupė, kurią sudarys tik du asmenys, bet atitiks visus kitus nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius, negalės būti pripažinta nusikalstamu susivienijimu, nes nusikalstamo susivienijimo minimalus narių skaičius yra trys.

Remiantis BK 24 straipsnio 1 dalimi organizuotos grupės nariai turi būti pakaltinami – sugebantys suvokti savo veiksmus ir juos valdyti ir sulaukę BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus. Pasitaiko atvejų, kai veikdami organizuotoje grupėje nusikalstamas veikas padaro ir nepilnamečiai, todėl aktualus ir nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimas. Asmens amžius vertinamas pagal konkrečiam nusikaltimui keliamus reikalavimus remiantis BK 13 straipsnyje nustatytais. Jei bus padaryta vagystė, numatyta BK 178 straipsnyje, ir ją padarys 14 ir 16 amžiaus asmenys, remiantis BK 13 straipsnio 2 dalimi, juos bus galima pripažinti veikus organizuotoje grupėje ir tai pripažinti kaip sunkinančia aplinkybe pagal BK 60 straipsnio 1 dalies 2 punktą. Tačiau jei tokio pat amžiaus asmenys padarys vaiko pagrobimą, numatytą BK 156 straipsnio 1 dalyje, baudžiamoji atsakomybė kils tik 16 metų amžiaus sulaukusiam asmeniui, nes antrasis asmuo negalės būti laikomas nusikaltimo subjektu dėl amžiaus. Remiantis teismų praktika, matome, kad subūrus organizuotą grupę vykdytojais ir padėjėjais nusikalstamoms veikoms daryti yra pasitelkiami asmenys, kurie nusikaltimo padarymo metu dar nėra tokio amžiaus, nuo kurio atsako pagal baudžiamuosius įstatymus. Tai iliustruoja 2012 m. gruodžio 14 d. Šiaulių miesto apylinkės teismo nuosprendis, kuriame nurodoma, kad „Iš anksto sukurtoje organizuotoje grupėje, pasiskirsčius vaidmenimis bei užduotimis dalyvavo M. B., D. S., G. N., M. D kartu su vykdytojais ir padėjėjais – asmenimis, kurie nusikaltimo padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio atsako pagal baudžiamuosius įstatymus, turėdami tikslą apgaule įgyti svetimą turtą. Marijampolės pataisos namuose organizatorius-kurstytojas D. S., paprašė organizuotos grupės nario-padėjėjo G. N. teikti priemones bei surasti asmenis, kurie parduotų savo banko mokėjimo korteles su jų duomenis: sąskaitos numeriais ir prisijungimo kodais. D. S. ir Marijampolės pataisos namuose kalintis tyrimo metu nenustatytas padėjėjas, gavo duomenis iš M. D. Organizatorius-kurstytojas D. S., paprašė organizuotos grupės narių surasti asmenis, kurie paimtų apgaule išviliotus pinigus. M. B. ir M. D. surado vykdytoją ir padėjėją-asmenis, kurie nusikaltimo padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jie atsako pagal baudžiamuosius įstatymus, bei juos sukurstė padaryti nusikalstamas

veikas-sukčiavimus, žadėdami iš apgaule paimtų pinigų dalies mokėti atlygį. taip padėjo apgaule savo ir bendrininkų naudai, įgyti nukentėjusiosios J. G. 4000,00 Lt.⁴⁶

LAT pažymi, kad „Organizuotą grupę, be susitarimo ir tyčios požymių, išskiria būtent vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.“⁴⁷ Todėl šis požymis tampa itin svarbus įrodinėjant asmenis, veikusius organizuotoje grupėje. Užduočių ir vaidmenų pasiskirstymu darant nusikalstamą veiką realizuojami paruošiamieji darbai nusikalstamai veikai daryti. Kadangi yra užduočių pasiskirstymas, tai savaime suprantama, kad nusikalstamą veiką atlikti kiekvienam bendrininkui bus lengviau. Pagal duotus organizatoriaus, kurstytojo nurodymus kitiems bendrininkams privaloma atlikti tuos nurodymus, kurie yra duoti. Užduotys, kurias nurodoma atlikti gali būti labai įvairios, pavyzdžiui: stebėti organizuojamo nusikaltimo aplinką, sekti atitinkamus asmenis, suieškoti nusikaltimo įrankius, apsirūpinti kitomis techninėmis priemonėmis, pasirengti nusikaltimo pėdsakų slėpimui, suieškoti atitinkamus asmenis, kuriuos bus pasitelkiama nusikaltimo padarymui. Taigi susiformuoja tam tikra minimali organizuotos grupės struktūra. Teismų praktikoje nurodoma, kad „<...>kruopščiai apgalvotas nusikalstamos veikos mechanizmas, jos intensyvumas, pastovių jos narių pasiskirstymas vaidmenimis ir kiekvieno iš bendrininkų konkrečios užduoties atlikimas bei bendro tikslo <...> buvimas – yra pagrindas pripažinti, jog veika padaryta organizuota grupe.“⁴⁸ Tuo tarpu LAT 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartyje prie vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo požymio išskyrė ir tarpusavio pastovių ryšių požymį, kuris apibūdinamas kaip tam tikrą laiką užsiėmimas nusikalstama veikla, ta pati asmenų grupės sudėtis, išryškintas organizuotos grupės vadovo vaidmuo, pabrėžiant, kad jis pasiūlydavo nusikalstamos veiklos idėją.⁴⁹ Šiuo atveju organizuotos grupės narių tarpusavio ryšių pastovumas turėtų būti vertinamas kaip papildomas požymis, nes įstatyme tiesiogiai nėra reglamentuotas. Tuo tarpu nusikalstamame susivienijime narių tarpusavio ryšių pastovumas yra kaip būtinasis požymis. Teismas minėtoje nutartyje organizuotos grupės buvimą siejo su nusikalstamų veikų planavimu, sistemingumu, veiksmų koordinavimu, pastovumu, ilgalaikiškumu. Tad kyla klausimas, ar iš vis reikėtų tarpusavio ryšių pastovumo požymį laikyti organizuotai grupei būdingu požymiu, nes taip organizuota grupė sugretinama su nusikalstamu susivienijimu. Tikslinga laikyti, kad

⁴⁶ 2012 m. gruodžio 14 d. Šiaulių miesto apylinkės teimo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-123-76/2012.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 29 d. nutartis byloje Nr. 2K-344/2010.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis byloje Nr. 2K-403/2011.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis byloje Nr 2K-395/2007.

organizuotai grupei nereikalinga hierarchinė struktūra, kurios nariai turėtų tarpusavio tvirtus, pastovius ryšius, pakankama minimali grupės struktūra, kurios nariai tiksliai žino, ką reikia padaryti, turi žinoti savo vaidmenį bei jam atlikti paskirtą užduotį, kadangi dėl to buvo susitarta.

Pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali reikšti ir tai, kad grupės nariai susitarė padaryti nusikalstamą veiką kaip bendravykdytojai arba atlikti skirtingus vaidmenis ne tik vykdytojo, bet ir organizatoriaus, padėjėjo bei kurstytojo. LAT 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartyje pažymėjo, kad vaidmenų pasiskirstymas esant organizuotai grupei nereikalauja, kad visi bendrininkai pilnai ar iš dalies realizuotų nusikaltimo sudėtį. Skirtingai, nei esant bendrininkų grupei, kelių vykdytojų BK 24 straipsnio 3 dalies prasme buvimas nėra būtinas organizuotos grupės požymis <...>, dar daugiau kai kurie organizuotos grupės nariai gali atlikti veiksmus, kurie atitinka padėjėjo požymius, aprašytus BK 24 straipsnio 6 dalyje. Tačiau, konstatavus organizuotą grupę, jie bus prilyginami nusikaltimo vykdytojui ir atsakys kaip nusikaltimo vykdytojai.⁵⁰ A. Gutausko teigimu, organizuotai grupei kaip tik būdinga tai, kad nusikalstamą veiką koordinuoja vienas arba keli asmenys, kurie gali dalyvauti arba nedalyvauti darant konkrečius nusikaltimus, prisidėti arba neprisidėti prie jų rengimo ar darymo, bet visais atvejais jie yra grupės vadovai, koordinatoriai ir pan.⁵¹

Remiantis BK 24 straipsnio 3 dalimi kaip bendrininkas galimas ir vykdytojas, kuris apibūdinamas kaip asmuo, nusikalstamą veiką padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus asmenis, nusulaukusius BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus. Kaip jau minėta anksčiau, kiti asmenys yra palenkiami daryti organizuojamą nusikalstamą veiką – tai atlieka kurstytojas. Padėjėjui tenka visos smulkesnio pobūdžio užduotys, tačiau turinčios daug reikšmės nusikalstamos veikos realizavimui ir vėliau nusikalstamos veikos išaiškinimui – tai patarimų, nurodymų davimas dėl nusikalstamos veikos, reikalingų priemonių teikimas, kliūčių šalinimas, bendrininkų saugojimas bei pridengimas, veikos pėdsakų slėpimas bei įgytų daiktų realizavimas pasirūpinimas nusikalstamos veikos priemonėmis, įrankiais.

Organizatorius reikšmingas nusikalstamoje veikoje, nes vienija visus kitus organizuotos grupės narius, nukreipia kitų bendrininkų pastangas, kuria nusikalstamos veikos planus, numato jo atlikimo būdus. LAT 2012 m. spalio 9 d. nutartyje nurodė, kad iš organizatoriaus apibrėžties matyti, kad organizatoriaus požymiai yra alternatyvūs ir

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teimo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis Nr. 2K-210/2009

⁵¹ GUTAUSKAS, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 64.

nebūtina jų visų nustatyti kaltininko veiksmuose. Teismas <...> nustatė kelis organizatoriaus požymius, t. y. kad jis vadovavo parengtoms nusikalstamosioms veikoms, koordinavo vykdytojų <...> veiksmus <...>. Organizatoriumi paprastai negali būti pripažįstamas asmuo, į nusikalstamą veiką įsitraukęs nusikalstamai veikai jau įpusėjęs, tačiau asmens veiksmus kvalifikuoti kaip organizavimą nėra jokių kliūčių tais atvejais, kai organizatorius prisideda prie nusikalstamos veikos jai tik prasidėjus ir savo veiksmais perima, pratęsia veikos koordinavimą ar vadovavimą jai. Taigi ypač tais atvejais, kai nusikalstama veika yra sudėtinga, reikalaujanti ilgo laiko, įvairių parengiamųjų, derinamųjų veiksmų, organizatoriumi gali būti pripažintas ir asmuo, kuris įsitraukia į nusikalstamą veiką ne nuo pačių pirminių idėjų ar planų apie nusikalstamą sumanymą. Tokiais atvejais svarbu nustatyti, kad asmens indėlis įgyvendinant esminius nusikalstamos veikos požymius, organizuojant ir plėtojant nusikalstamą sumanymą buvo svarbus.⁵² Taigi kad asmuo būtų pripažintas organizatoriumi svarbu atkreipti dėmesį į tai, kiek organizatorius įtakojo nusikalstamą veiką.

Išvardinti požymiai yra imperatyviai nurodyti BK, tačiau kaip matyti teismų praktikoje aiškinami plačiau. Nors įstatyme tiesiogiai nenurodytas išankstinis grupės susitarimas daryti nusikalstamą veiką, matome, kad tai jau priskiriama prie privalomų požymių. Dėl tos priežasties būtų tikslinga koreguoti organizuotos grupės apibrėžimą, numatytą BK 25 straipsnio 3 dalyje. Tuo tarpu pasiskirstymas užduotimis bei vaidmenimis yra organizuotos grupės narių veikimo suderinamumo pobūdis. Būtent tai, kad nariai, darydami nusikaltimą, pasiskirsto užduotimis bei vaidmenimis rodo, jog jie supranta veikiantys organizuota grupe ir taip pasiekia tam tikrą organizuotumo lygį, kas įtakoja organizuotos grupės sąvokos siejimą su organizuotu nusikalstamumu.

2.1.2 Papildomi organizuotos grupės požymiai, skiriami teismų praktikoje

Įstatymas išskiria tik pagrindinius organizuotą grupę apibūdinančius požymius, tačiau teismų praktikoje atskleidžiami papildomi, tokie kaip:

- 1) grupės pastovumas;
- 2) veikos trukmė ir intensyvumas;
- 3) teritorijų pasidalijimas;
- 4) didesnis organizuotumo laipsnis;
- 5) veiklos planavimas.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 9 d. nutartis Nr. 2K–456/2012.

Grupės pastovumas organizuotoje grupėje pasireiškia nusikalstamų ryšių ilgalaikiškumu ir tvirtumu.⁵³ A. Gutausko teigimu pastovumą lemia nevienkartinis nusikaltimų darymas.⁵⁴ Įstatymų leidėjas, nurodydamas, kad organizuotos grupės nariai gali daryti kelis nusikaltimus, tokiu būdu numato grupės pastovumą, tačiau sistemingai vykdoma nusikalstama veikla organizuotą grupę priartina prie nusikalstamo susivienijimo sąvokos, nes BK 25 straipsnio 4 dalis tiesiogiai įtvirtina pastovių ryšių tarp nusikalstamo susivienijimo narių buvimą. Dėl tos priežasties pastovumo požymį reikėtų vertinti labiau kaip nusikalstamo susivienijimo požymį, nes nusikalstamo susivienijimo narius sieja glaudūs tarpusavio ryšiai, sistemingai vykdoma nusikalstama veikla, o tuo tarpu organizuotą grupę tikslingiau sieti su veiklos vienodumu.

LAT teisėjų senatas nutarime „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ kaip organizuotos grupės požymį įvardino kaltininkų didesnę organizuotumo lygį, kuris nustatomas įvertinant konkrečias nusikalstamą veiklą apibūdinančias aplinkybes.⁵⁵ Kuo labiau organizuotos grupės nariai susitelkę, apgalvoję, pasiruošę nusikaltimų darymui, tuo didesnis pavojus kyla visuomenei.

Taip pat reiktų paminėti, kad nustatant organizuotos grupės požymius nėra būtina konstatuoti, kad visi bendrininkai vieni su kitais asmeniškai bendrauja. Baudžiamąjoje byloje, kurioje priimta 2000 m. rugsėjo 6 d. LAT septynių teisėjų kolegijos nutartis, Panevėžio apygardos teismo nuosprendžiu V. P. pripažintas kaltu ir nuteistas už tai, kad veikdamas organizuota grupe su kitais asmenimis, prievartavo turtą iš A. S. ir R. O. Nuteistasis V. P. kasaciniame skunde ginčijo jo nuteisimą už turto prievartavimą organizuota grupe. Kasacinis teismas nurodė, kad organizuotos grupės nariai nebūtinai turi asmeniškai bendrauti vieni su kitais, todėl nuteistojo V. P. kasacinio skundo argumentas, jog jis nebendravo su kitais byloje minimais asmenimis, veikos kvalifikavimui įtakos neturi.⁵⁶ Veikimas bendrai parodo grupės narių, kuriuos sieja bendras tikslas, glaudžius ryšius. Nors ir nevisi organizuotos grupės nariai bendrauja vieni su kitais iš nustatytų daromos veikos aplinkybių, pobūdžio, laiko ir pastovumo

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. liepos 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-304-942/2015.

⁵⁴ GUTAUSKAS, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 63.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43, *Teismų praktika*, Nr. 3-4

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2000 m. rugsėjo 6 d. nutartis Nr. 2K-348/2000. Kasacinio teismo jurisprudencija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006 m., p. 245.

spřestina, kad supranta veikdami organizuotoje struktūroje, kaip organizuotos grupės nariai.⁵⁷

Darytina išvada, kad organizuotą grupę apibūdinantys papildomi požymiai, priartina minėtą grupę prie požymių, būdingų nusikalstamam susivienijimui, todėl šių bendrininkavimo formų atskyrimas tampa komplikuoatas.

2.2. Nusikalstamo susivienijimo sąvoka baudžiamajoje teisėje

Nusikalstamą susivienijimą galime vadinti organizuoto nusikalstamumo apraiška, kuri Lietuvoje ypač pasireiškė devintojo dešimtmečio viduryje, kuomet prasidėjus privatizacijai imta kaupti pradinį kapitalą pasisavinant dalį valstybės turto. Pradėjo kurtis organizuotos nusikalstamos gaujos, tarpusavyje kariaujančios dėl įtakos zonų, reketuojančios verslininkus, reikalaujančios sumokėti skolas arba mokėti už „apsaugą“. Per pakankamai trumpą laiką gaujos surinko nemažai lėšų, todėl suformavo vidines struktūras, valdomas vieno ar kelių vadovų, ir taip tapo didesnio organizuotumo laipsnio nusikalstamomis grupuotėmis. Kaip jau minėta anksčiau, dėl susiklosčiusios padėties vien baudžiamasis įstatymas, nuo 1993 m. nustatantis atsakomybę už nusikalstamą susivienijimą kaip pavojingiausią, labiausiai sutelktą nusikaltėlių grupuotę, buvo keičiamas daugelį kartų. Tokiu būdu įstatymų leidėjas siekė pažaboti organizuotą nusikalstamumą, o ne atskleisti nusikalstamo susivienijimo kaip bendrininkavimo formos turinį. Todėl prireikė eilės metų, pakeitimų, papildymų, kad nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo forma nusistovėtų baudžiamajame įstatyme.

Galiojantis BK pateikia labai aiškią nusikalstamo susivienijimo sąvoką. Nusikalstamas susivienijimas pripažįstamas tada, kai bendrai nusikalstamai veikai – vienam, ar keliems apysunkiems, sunkiems, labai sunkiems nusikaltimams daryti susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Nusikalstamas susivienijimas laikytinas pavojingusia iš trijų numatytų bendrininkavimo formų, todėl ši bendrininkavimo forma kriminalizuota ir įtvirtinta kaip atskira nusikalstama veika BK 249 straipsnyje.

Kadangi Lietuvoje nusikalstamas susivienijimas laikomas pavojingusia bendrininkavimo forma, palyginkime šios bendrininkavimo formos reglamentavimą Italijos Respublikos baudžiamajame kodekse, nes Italijoje nusikalstamiems susivienijimams nuo seno būdingas didesnis stabilumas siejamas su Italijos mafijos

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teimo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis Nr. 2K-545-489/2015.

ištakomis, kur „mafija suprantama kaip elgesys ir valdžia, o ne tik kaip formali organizacija“⁵⁸. 416 straipsnyje numatyta, kad nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai trys ar daugiau asmenų susitaria, įsipareigoja daryti keletą nusikaltimų ar organizuoti susivienijimą, o 416-bis straipsnyje įtvirtintas mafijos tipo susivienijimas, kurio nariai, naudodamiesi baudžiamais savo veikloje, siekia daryti neapibrėžtus skaičiumi nusikaltimus - valdyti arba kontroliuoti ekonominės veiklos, sutarčių ir viešųjų paslaugų sritis, gauti neteisėtą pelną, naudą sau ar kitiems.⁵⁹ Taigi galima pastebėti, kad Lietuvoje nusikalstamo susivienijimo daromos veikos atribojamos pagal jų sunkumą, o Italijoje - pagal nusikaltimų specializaciją, ekonomines ir korupcines nusikalstamas veikas, kurios daro įtaką valdžiai. „Mafijinio“ tipo susivienijimas Lietuvoje nėra susiformavęs, todėl baudžiamajame kodekse nėra įtvirtinta panašios normos.

Palyginus Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse (toliau Rusijos BK) įtvirtintą nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą su Lietuvos BK įtvirtintu matyti nemažai skirtumų. Rusijos BK 35 straipsnio 4 dalis⁶⁰ nurodo, kad nusikaltimas pripažįstamas padarytas nusikalstamo susivienijimo, jeigu jis padarytas susitelkusios organizacijos, kurios tikslas daryti vieną ar kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, tiesiogiai ar netiesiogiai siekiant finansinės ar kitokios materialinės naudos. Toks apibrėžimas yra gan platus ir įpareigojantis teismų praktikoje aiškinti kitus nusikalstamo susivienijimo požymius, o Lietuvos BK įtvirtintas apibrėžimas – informatyvus, leidžiantis labiau atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo kitų bendrininkavimo formų.

Galiojančiame BK nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė. Nusikalstamas susivienijimas prilygintas teroristinei grupei 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu⁶¹, tačiau tai nebuvo labai tikslinga, nes tokia baudžiamojo įstatymo pataisa įvedė sumaištį dėl nusikalstamo susivienijimo sąvokos. Teroristinės grupuotės vykdo teroro politiką, kuria naudojasi kai kurios ekstremistų grupuotės (žudo politinius priešus, grobia lėktuvus ir pan), stengdamosi atkreipti valstybės ir visuomenės dėmesį į savo reikalavimus arba priversti valstybės vadovybę padaryti jiems nuolaidų. Pavyzdžiui, „Vokietijoje ir Anglijoje teroristinės grupės

⁵⁸ ARLACCHI, P. *Mafija ir verslas. Mafijos etika ir kapitalizmo dvasia*. Vilnius: Tyto alba, 1998, p. 19.

⁵⁹ Italijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.altalex.com/documents/news/2014/04/18/dei-delitti-contro-l-ordine-pubblico> [žiūrėta 2016 m. balandžio 9 d.]

⁶⁰ Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta balandžio 9 d.]

⁶¹ 2003 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-1495 dėl baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39¹ ir 306¹ straipsniais, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 38-1733.

padarytas baudžiamosios teisės pažeidimas vertinamas kaip sunkesnis nusikaltimas nei nusikaltėlių susivienijimas.“⁶²

Antikonstitucinių grupių ar organizacijų kūrimas ir veikla užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 121 straipsnį. Minėtų grupių, organizacijų tikslas – pakeisti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, kėsintis į jos nepriklausomybę, pažeisti teritorijos vientisumą, t.y. sudaryti sąlygas kėsintis į LR suverenitetą. Tačiau tai nieko bendro neturi su organizuotu nusikalstamumu, kuris įgyvendinamas darant nusikalstamas veikas, kuriomis siekiama pelno, nes didžioji dalis nusikaltimų, daromų nusikalstamo susivienijimo, yra vienaip ar kitaip finansinės naudos siekimas (pvz. kontrabanda, prekyba žmonėmis, vagystės stambiu mastu, turto prievartavimas, neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą platinti, finansiniai nusikaltimai ir pan.). Tuo tarpu teroristinės grupės tikslas - bauginti žmones, neteisėtai reikalauti iš valstybės, jos institucijos ar tarptautinės organizacijos atlikti tam tikrus veiksmus pateikiant politinio, ekonominio, idealistinio pobūdžio reikalavimus. Taigi toks tikslas sietinas su siekiu destabilizuoti visuomenės gyvenimą, paveikti valstybės ar tarptautines institucijas priimti teroristams palankius sprendimus. Galimas atvejis, kai nusikalstamo susivienijimo ir minėtų grupių, organizacijų veiklos metodai gali būti panašūs. Nusikalstamo susivienijimo atstovai gali siekti destabilizuoti valstybės valdžios veiklą, bet toks išpuolis būtų ne politinis (ne įgyvendinti savo ideologiją), o siekis pakirsti ar sumažinti valstybės valdžios, tam tikrų institucijų kontrolę, kad nusikalstamo susivienijimo atstovai galėtų saugiau jaustis ir tikėtis išvengti atsakomybės už nusikalstamas veikas.

Nusikalstamo susivienijimo atstovai neretai nusikalstamas veikas organizuoja ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu veikdami keliose valstybėse⁶³, todėl susiduriama su organizuotu nusikalstamumu tarptautiniu mastu. Dėl tos priežasties valstybės, siekdamos kovoti su organizuotu nusikalstamumu, tarptautinių organizacijų pagalba prisijungia prie tarptautinių sutarčių. Lietuva 2002 m. kovo 19 d. ratifikavo Jungtinių Tautų konvenciją prieš organizuotą nusikalstamumą. Konvencijos 2 straipsnio A dalyje nurodytas organizuotos nusikalstamos grupės apibrėžimas - „Organizuota trijų ar daugiau asmenų grupė, egzistuojanti tam tikrą laiką tarpą ir veikianti kartu, kurios veiklos tikslas – padaryti vieną arba daugiau sunkių nusikaltimų ar nusikaltimų, pripažįstamų tokiais pagal

⁶² PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 124.

⁶³ Pvz.: 2013 m. išaiškintas nuo 2010 metų pradžios iki 2012 metų pavasario Lietuvoje, Danijoje, Belgijoje ir Vokietijoje veikęs nusikalstamas susivienijimas. Jo dalyviai bei kartu su jais veikę asmenys buvo kaltinami labai sunkiais, sunkiais ir apysunkiais nusikaltimais. Iš viso kaltinimai, daugiausia - dėl stambaus masto vagysčių ir kitų nusikaltimų pateikti daugiau kaip 30 asmenų. Plačiau žr.: <http://www.policija.lt/index.php?id=21748>.

šią Konvenciją, siekiant tiesiogiai ar netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos.”⁶⁴ Tuo tarpu 2008 m. spalio 24 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatiniame sprendime nusikalstama organizacija apibrėžta kaip – „Struktūrą turintis susivienijimas, įkurtas per tam tikrą laikotarpį, susidedantis iš daugiau nei dviejų asmenų, sutartinai veikiančių siekiant vykdyti nusikalstamas veikas, už kurias baudžiama laisvės apribojimo arba laisvės atėmimo bausme, kurios ilgiausia trukmė yra bent ketveri metai, arba griežtesne bausme, ir kuriomis siekiama tiesiogiai arba netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos.”⁶⁵ Kadangi Konstitucijos 138 straipsnyje numatyta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, tai minėti tarptautinės teisės aktai turėtų būti taikomi tiesiogiai ir juose įtvirtinti įsipareigojimai turi būti įgyvendinti Lietuvos Respublikos vidaus teisėje. Iš baudžiamajame įstatyme įtvirtintos nusikalstamo susivienijimo sąvokos matome, kad nusikalstamas susivienijimas atitinka tarptautiniuose aktuose apibrėžtą organizuotą nusikalstamą grupę.

Taigi baudžiamajame įstatyme įtvirtinta nusikalstamo susivienijimo sąvoka pakankamai informatyvi lyginant su Italijos, Rusijos įstatymuose įtvirtintu reglamentavimu ir kartu visiškai atitinkanti tarptautinius teisės aktus. Tačiau akivaizdu, kad tai yra pakankamai sudėtingas darinys. Norint labiau suprasti nusikalstamą susivienijimą, būtina išanalizuoti jį apibūdinančius požymius, įvardintus ne tik baudžiamajame įstatyme, bet ir aiškinamus teismų praktikoje.

2.2.1. Nusikalstamą susivienijimą apibūdinančių požymių visuma

Nusikalstamo susivienijimo požymius aptarti svarbu, nes tolimesnėje darbo dalyje bus lengviau atskirti šią bendrininkavimo formą nuo kitos bendrininkavimo formos – organizuotos grupės. BK 25 straipsnio 4 dalyje pateiktoje nusikalstamo susivienijimo sąvokoje atskleidžiami pagrindiniai nusikalstamą susivienijimą apibūdinantys požymiai:

- a) narių, dalyvaujančių nusikalstamame susivienijime, skaičius – trys ar daugiau asmenų;
- b) tikslas - susivienijimas sukuriamas bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti;
- c) pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.

⁶⁴ 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. LR įstatymu Nr. IX-794, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51.

⁶⁵ 2008 m. spalio 24 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32008F0841> [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.].

Nusikalstamame susivienijime dalyvaujančių asmenų skaičius yra bene vienas ryškiausių požymių, padedančių atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo kitų bendrininkavimo formų. Įstatyme nurodytas asmenų skaičius minimalus, maksimalaus skaičiaus nenurodyta. Užtenka trijų asmenų ir pagrindinių susivienijimo požymių, kad būtų pripažinta, jog nusikalstama veika padaryta esant nusikalstamam susivienijimui, o esant mažesniai dalyvių skaičiui būtų pripažinta, kad bendrininkai veikė bendrininkų grupėje arba organizuotoje grupėje. Įstatymų leidėjas leidžia suprasti, kad trys asmenys gali būti gerai organizuoti, vykdydami pastovią nusikalstamą veiką. Nusikalstamam susivienijimui būtina, kad mažiausiai trys tokio susivienijimo dalyviai atitiktų nusikalstamos veikos subjekto bendruosius požymius. Konkretus susivienijimo dalyvių skaičius teismų sprendimuose paprastai nėra nurodomas, jis išreiškiamas išvardijant asmenis, dalyvavusius susivienijime. Tokia praktika įstatymo nepažeidžia⁶⁶. Pažymėtina, kad visi nusikalstamo susivienijimo dalyviai atsakys pagal BK 249 straipsnį kaip vykdytojai neatsižvelgiant į nusikalstamo susivienijimo dalyvių vaidmenį darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia.

Už nusikalstamą susivienijimą atsako tiek fizinis, tiek juridinis asmuo – juridinio asmens atsakomybė numatyta BK 249 straipsnio 4 dalyje. Fizinis asmuo turi atitikti amžiaus ir pakaltinamumo kriterijus (asmuo turi būti pakaltinamas arba ribotai pakaltinamas). Pagal 249 straipsnį baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas tik 16 metų amžiaus sulaukęs asmuo. Asmuo, būdamas 14 metų amžiaus, atsakys už nusikalstamas veikas, padarytas nusikalstamame susivienijime, tik sulaukęs 16 metų amžiaus. Nusikalstamoms veikoms, padarytoms esant 14 metų amžiaus, remiantis BK 13 straipsniu, priklausomai nuo veikų pobūdžio, baudžiamoji atsakomybė visai neiškils arba iškils tik pagal atitinkamą straipsnį be sutapties su nusikalstamo susivienijimo BK 249 straipsniu. Esant 16 metų amžiui pagal 149 straipsnį atsakys visi dalyviai kaip vykdytojai (BK 26 straipsnio 5 dalis).

2005 m. birželio 23 d. įstatymu Nr. X-272 įtvirtinta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą bei dalyvavimą jo veikloje. 2007 m. Apibendrintoje teismų praktikoje nerasta atvejo, kad nusikalstamam susivienijimui būtinus mažiausiai tris asmenis sudarytų susivieniję ne vien fiziniai, bet ir juridiniai asmenys.⁶⁷ Naujesnėje teismų praktikoje taip pat neteko rasti tokio atvejo.

Tikslas susivienyti bendrai nusikalstamai veiklai, daryti vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams, atskleidžia nusikalstamo

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁶⁷ *Ibidem*

susivienijimo kaip bendrininkavimo formos pavojingumą. Nusikalstamas susivienijimas yra pavojingiausia bendrininkavimo forma, nes susivienijimo organizuotumo lygis yra daug aukštesnis nei bendrininkų grupės ar organizuotos grupės. Visi susivienijimo daromi nusikaltimai tik tyčiniai. BK 11 straipsnio 4, 5 ir 6 dalys numato laisvės atėmimo bausmės dydį: už apysunkį nusikaltimą numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki šešerių metų, už sunkų - nuo šešerių iki dešimties, už labai sunkų - bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo. Tiesa, reikėtų paminėti, kad nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas apysunkiais nusikaltimais papildytas tik 2013 m. liepos 2 d. įstatymu Nr. XII-497⁶⁸. Tai labai tikslingas įstatymų leidėjo žingsnis. Baudžiamosiose bylose nuteistiesiems pagal BK 249 straipsnį, dažniausiai inkriminuojami ir kiti nusikaltimai priklausantys vieno ar kelių apysunkių, sunkių ar labai sunkių nusikaltimų kategorijai. Todėl teismų sprendimų motyvuojamosiose dalyse tikslas daryti apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus nėra aptariamas pats savaime, kaip atskiras kvalifikavimui reikšmingas požymis. Jo buvimas atskleidžiamas per nuorodas į nusikalstamo susivienijimo realiai padarytus atitinkamo sunkumo nusikaltimus, pavyzdžiui 2013 m. gruodžio 30 d. Kauno apygardos teismo nuosprendžio motyvuojamoje dalyje teismas nurodė, kad „<...> atsižvelgiama į tai, kad padaryti nusikaltimai yra tyčiniai, baigti, kai kurie jų labai sunkūs, sunkūs ir apysunkiai nusikaltimai, padaryti veikiant nusikalstamu susivienijimu, kas rodo didelį pavojingumą.<...> Todėl sprendžiant bausmių klausimą, atsižvelgiama į kaltinamųjų nusikalstamame susivienijime užimtą hierarchinę vietą, laikotarpius, kurių metu aktyviai dalyvauta nusikalstamo susivienijimo veikloje bei veiklos sritis.”⁶⁹ Taip pat teismas nurodė, kiek ir kokių nusikaltimų pagal jų sunkumą įvykdė kiekvienas nusikalstamo susivienijimo dalyvis: „D. E. kaltinamas padaręs 2 labai sunkius, 1 sunkų ir 2 apysunkius nusikaltimus; K. C. kaltinamas padaręs 2 labai sunkius, 1 sunkų ir 1 apysunkį nusikaltimus; R. T. kaltinamas padaręs 2 labai sunkius ir 1 sunkų nusikaltimus; K. G. kaltinamas padaręs 2 labai sunkius, 1 sunkų ir 1 apysunkį nusikaltimus”.⁷⁰ Pagal BK specialiosios dalies komentarą, pripažįstant asmenų grupę nusikalstamu susivienijimu, nėra būtinas vieno ar daugiau minėtų nusikaltimų realus padarymas, o svarbiau yra tai, kad trys ar daugiau asmenų yra suburti bendrai nusikalstamai veiklai tokiems nusikaltimams daryti.⁷¹ Todėl „<...> kvalifikuojant

⁶⁸ 2013 m. liepos 2 d. Nr. XII-497 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250¹, 251 straipsnių ir priedų pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ straipsniais“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 75-3768.

⁶⁹ 2013 m. gruodžio 30 d. Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-317/2013.

⁷⁰ *Ibidem*

⁷¹ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai). Vilnius, VĮ Registrų centras, 2010, p. 225.

nusikalstamą susivienijimą yra reikšminga tai, ar nusikalstamo junginio bendrininkai žino nusikalstamo susivienijimo tikslus, kaip kiekvienas suvokia savo vaidmenį ir užduotis, bendrininkų tarpusavio ryšius, techninį, organizacinį nusikalstamos veiklos lygį.⁷²

Pastovūs tarpusavio ryšiai reiškia, kad nusikalstamo susivienijimo narius saisto nuolatiniai, trunkantys ilgesnį laiką ryšiai, t.y. nariai prisijungia prie susivienijimo veiklos ne vienam kartui, o tęstiniai veiklai ir toks dalyvavimas nėra atsitiktinis, todėl prisijungdamas asmuo sąmoningai suvokia, kad prisijungia prie nusikalstamo susivienijimo. Dažnai nusikalstamo susivienijimo dalyvių daromi nusikaltimai trunka gan ilgą laiką, būna gerai apgalvoti, suplanuoti, kas atspindi tam tikrą vidinę struktūrą – vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą siekiant maksimalių bendros nusikalstamos veiklos rezultatų. Baudžiamosiose bylose pasitaiko, kad šie požymiai ginčijami: kaltinamieji savo tarpusavio ryšius apibūdina kaip epizodinius, spontaniškus, o glaudesnio bendravimo atvejais – kaip nulemtus kaimynystės, giminystės, draugystės, mokyklinių laikų pažinties santykių, sporto klubo lankymo, kitų laisvalaikio pomėgių ir pan, o ne siekio bendrai daryti kokius nors nusikaltimus. Teismų sprendimuose tokių asmenų tarpusavio ryšiai, vaidmenys ir užduotys tiriami ir paprastai aprašomi gana išsamiai. Dėl tokio požymio buvimo nustatymo LAT pasisakė nutartyje Nr. 2K-154/2009, kurioje nurodė, kad „<...>sprendžiant yra, ar ne nusikalstamo susivienijimo požymis – pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas - teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan. Atsižvelgiant į konkrečios bylos ypatybes, šiam požymiui konstatuoti gali būti reikšmingos ir kitos aplinkybės. Nenustačius vienos ar kelių paminėtų aplinkybių, jeigu jos konkrečioje byloje nėra esminės, požymiui konstatuoti gali būti pakankama ir kitų aplinkybių visuma, kas ir yra konstatuota teismų praktikoje.“⁷³ Vadinasi, nėra baigtinio aplinkybių, padedančių nustatyti pastovių tarpusavio ryšių požymį, sąrašo. Dėl tos priežasties galima teigti, kad teismų praktika nėra nusistovėjusi šiuo klausimu.

Kadangi nusikalstamo susivienijimo daromos nusikalstamos veikos yra dažniausiai tokios, kokias vienam asmeniui ar dviem įvykdyti yra tiesiog neįmanoma arba ypač sudėtinga, tai pasitelkiama daugiau asmenų, kurie daugiau ar mažiau vieni su kitais turi palaikyti tarpusavio ryšius, neretai vykdomi nusikaltimai dideliu mastu. Kaltininkui gali

⁷² ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Baudžiamoji justicija ir verslas*. Vilnius, Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p.165.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2009 m. gegužės 26 d. nutartis Nr. 2K-154/2009.

būti paskirtas nuolatinis vaidmuo, kas reiškia, jog sutinka veikti susivienijimo interesais ne stichiškai, o turėdamas tam tikrą vaidmenį arba užduotį. Susivienijimo nariu gali būti pripažinti ir teisėsaugos ar kitų institucijų darbuotojai, kurie teikia konfidencialią informaciją ar kitokiais būdais padeda nusikalstamam susivienijimui, taip pat „savi“ advokatai, gydytojai, informatikai ar kitų specialybių atstovai, kurie dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje, panaudodami savo profesines žinias. „Tačiau jeigu tam tikrų profesijų atstovus su nusikalstamo susivienijimo dalyviais sieja tik darbo ar civiliniai santykiai, pavyzdžiui, buvimas samdomu darbuotoju, advokatu, nors ir žinant apie nusikalstamo susivienijimo veiklą, bet nebūnant susivienijimo nariu, nepripažintinas dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje.“⁷⁴ Todėl nusikalstamo susivienijimo narių pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali būti siejamas ne tik su konkretais nusikaltimo padarymu, bet ir su indėliu į bendrą nusikalstamą veiką (pvz.: nusikalstamo susivienijimo narių aprūpinimas techninėmis ir kitokiomis priemonėmis).

Be minėtų požymių A. Gutauskas kaip būtinus susivienijimo požymius siūlo laikyti: a) vadovavimą grupei – vadovo ar vadovų buvimą; b) tikslą – turtinės ekonominės naudos siekimą, c) smurto naudojimą ar rengimąsi jį naudoti.⁷⁵ Dr. O. Fedosiukas laikosi tokios pat nuomonės.⁷⁶ Su tokia pozicija sutikti galima tik dalinai. Prie pagrindinių požymių priskirtinas nusikalstamų veikų darymas siekiant turtinės ekonominės naudos. Kaip jau minėta anksčiau, nusikalstamas susivienijimas kuriamas siekiant pasipelnyti iš nusikalstamos veikos, kai tai tampa pagrindiniu arba vienu iš pragyvenimo šaltinių. Tai atspindi dažniausiai daromi susivienijimų nusikaltimai kaip kontrabanda, prekyba žmonėmis, turto prievartavimas, neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinėmių ar psichotropinių medžiagų kiekiu ar šaunamaisiais ginklais. Tačiau tiek vadovo (vadovų) buvimas, tiek smurto naudojimas ar rengimasis jį naudoti labiau priskirtini prie papildomų požymių, kuriuos nėra būtina įrodyti. Esant minimaliam nusikalstamo susivienijimo narių skaičiui nebūtinai vadovo kaip požymio buvimas, užtenka, kad nariai būtų pasiskirstę vaidmenimis ar užduotimis bei juos sietų tarpusavio ryšiai ir bendras tikslas – daryti nusikalstamas veikas. Vadovas ar keli vadovai reikalingi nebent tada, kai nusikalstamą susivienijimą sudaro dešimt ar daugiau asmenų, kuomet susivienijimo struktūra yra hierarchinė, nusikalstamų veikų darymui reikalinga atlikti daug sudėtingų bei skirtingų užduočių, kurias įprastai paskirsto vadovas.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 227.

⁷⁵ GUTAUSTAS, A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 45(37), p. 35.

⁷⁶ FEDOSIUKAS, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002, p. 188.

Kalbant apie smurto naudojimą ar rengimąsi jį panaudoti darant nusikalstamas veikas, šis požymis neturėtų būti priskirtinas prie būtinųjų dėl tos priežasties, kad nusikalstamų veikų vienas iš pagrindinių tikslų – pelno siekimas, o ne tikslas smurtu siekti finansinės naudos. Smurto naudojimas arba rengimas jį panaudoti gali būti vertinamas kaip priemonė daryti nusikalstamą veiką, bet ne kaip pagrindinis tikslas. Taigi jeigu minėtą požymį priskirtume prie pagrindinių, jam nesant, bet esant visiems kitiems požymiams, negalėtume pripažinti, kad trys ar daugiau asmenys, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai ir kurie yra pasiskirstę vaidmenimis ar užduotimis, veikė esant nusikalstamam susivienijimui.

2.2.2. Nusikalstamą susivienijimą apibūdinantys papildomi požymiai

Teismų praktikoje aiškinami ir tokie nusikalstamo susivienijimo požymiai, kurie tiesiogiai įstatyme nėra įtvirtinti. Papildomi nusikalstamo susivienijimo požymiai – tai aplinkybės, paryškinančios arba patikslinančios įstatyme numatytus būtinus nusikaltimo požymius.⁷⁷ Kai nuosprendžiuose nurodomi ir aptariami įstatyme numatyti pagrindiniai nusikalstamą susivienijimą apibūdinantys požymiai ir prie jų aptariami dar papildomi požymiai, įstatymo pažeidimo nėra, nes būtinuosius požymius patikslina papildomi požymiai. Pagal BK Specialiosios dalies komentarą, esant tik formaliai nusikaltėlių grupės atitikčiai nusikalstamo susivienijimo požymiams, kai tokia grupė neturi sąsajos su organizuotu nusikalstamumu ir nekelia didesnio pavojaus visuomenės saugumui, BK 229 straipsnio norma netaikoma.⁷⁸ Vadinasi, reikia remtis ne tik formaliais, bet ir neformaliais požymiais. Tai nurodė ir LAT 2008 m. liepos 1 d. nutartyje Nr. 2K-177/2008⁷⁹, kurioje taip pat pažymėjo, kad visų požymių visuma leidžia suvokti apie nusikalstamos grupuotės aukštą organizuotumo lygį ir priskirti nusikalstamą grupuotę prie organizuoto nusikalstamumo fenomeno.

LAT 2015 m. vasario 17 d. nutartyje Nr. 2K-17-139/2015 konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas neteisingai aiškino įstatymą ir nurodė, kad apeliacinio teismo išvardinti papildomi nusikalstamą susivienijimą apibūdinantys požymiai: hierarchinė grupės struktūra, disponavimas bendromis lėšomis (bendra kasa), veiklos planavimas bei stabilumas, ryšio ar kitų techninių priemonių panaudojimas, bauginimu ar kitokiais būdais

⁷⁷ ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji teisė*. Specialioji dalis. Antroji knyga. 2-papild. leid. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 148.

⁷⁸ ABRAMAVIČIUS, A., *et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai). Vilnius, VĮ Registrų centras, 2010, p. 226.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. liepos 1 d. nutartis Nr.2K-177/2008.

drausmės subordinacijos palaikymas, konspiraciniai bendravimo būdai, vadovavimas grupei (vadovo ar vadovų buvimas), bendras tikslas – turtinės, ekonominės naudos siekimas, smurto naudojimas ar rengimasis jį naudoti, ginkluotumas ir pan., nėra kokie nors papildomi, greta įstatymo nustatytų požymių esantys, o teismų praktikoje išsikristalizavę įstatyme numatytų nusikalstamo susivienijimo požymių – pastovių tarpusavio ryšių bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymo – pasireiškimo formos, kurias konkrečiu atveju nustato teismas.⁸⁰

BK 249 straipsnio 1 ir 2 dalys numato dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje. Dalyvavimas suprantamas kaip nuolatinis bet kokių funkcijų, sietinų su nusikalstamo susivienijimo tikslų pasiekimu, atlikimas. Dalyvavimas gali būti suprantamas ne tik kaip tiesioginis, darant nusikalstamas veikas, bet ir kaip užsiėmimas kitokia veikla, kuri yra naudinga nusikalstamam susivienijimui ir kurios darymas gali asmenį identifikuoti kaip susivienijimo narį. Tai gali būti rūpinimasis bendrais pinigais, kasos laikymas, susivienijimo vadovo ar kitų narių apsauga, ginklais ar kitais nariais, kurie patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir atlieka bausmes, vertingos informacijos rinkimas, ir pan. Dalyvavimas kartu reiškia, kad asmuo suvokia, jog dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje ir supranta, jog yra nusikalstamos struktūros dalis. Jeigu atsitiktinai asmuo prisijungė prie nusikalstamo susivienijimo daromos konkrečios nusikalstamos veikos atskiras veiksmas naudingas nusikalstamam susivienijimui nėra traktuojamas kaip pastovių ryšių buvimas su nusikalstamo susivienijimo nariais.⁸¹ LAT nutartyje Nr. 2K-24/2006⁸² atmetė kasatoriaus kasacinį skundą, kuriuo kasatorius P. Š. teigia, kad teismai netinkamai vertino įrodymus, nes byloje nesurinkta įrodymų, patvirtinančių jo dalyvavimą nusikalstamame susivienijime. Teismas atmetė kasacinį skundą ir nurodė, kad P. Š. nepagrįstai teigia, kad byloje nesurinkta įrodymų, patvirtinančių jo dalyvavimą nusikalstamame susivienijime. Išvadą apie tai, kad P. Š. dalyvavo nusikalstamame susivienijime patvirtino jo ryšių su kitais susivienijimo nariais pobūdis – ilgalaikiai ryšiai, grįsti tarpusavio pasitikėjimu, dalyvavimas su kitais nusikalstamo susivienijimo nariais darant konkrečias nusikalstamas veikas – dalyvavimas automobilių vagystėse, platinant narkotines medžiagas, sunaikinant turtą. Taigi dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje sietinas su ilgalaikiais ryšiais tarp dalyvių.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 17 d. nutartis Nr. 2K-17-139/2015.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. vasario 14 d. nutartis Nr. 2K-24/2006.

Nusikalstamo susivienijimo ginkluotumas rodo grupuotės pavojingumą. Jeigu bent vienas nusikalstamo susivienijimo narys nusikalstamiems tikslams turi šaunamąjį ginklą, sprogmenis ar sprogstamąsias medžiagas ir mažiausiai trys nariai žino apie šių daiktų buvimą grupėje nusikalstamiems tikslams įgyvendinti, tai dalyviai atsako pagal BK 249 straipsnio 2 dalį. Ginkluotumo požymis pripažįstamas ir ne tik tada, kai ginklai ar sprogmenys buvo panaudoti, bet ir tada, kai jie laikomi, gabenami, nešiojami turint tikslą juos kažkada panaudoti. Minėti daiktai dažnai yra skirti nusikalstamo susivienijimo tikslams pasiekti. Tai iliustruoti gali Kauno apygardos teismo 2013 m. gruodžio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje⁸³, kurioje šaunamaisiais ginklais ginkluoto nusikalstamo susivienijimo dalyviai dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje, kuri pasireiškė asmenų parinkimu ir suvienijimu bendrai nusikalstamai veiklai tikslu daryti labai sunkius tęstinius tyčinius nusikaltimus, neteisėtai disponuoti labai dideliais kiekiais narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis ir jas sistemingai platinti bei, siekiant užtikrinti šią neteisėtą veiklą, neteisėtai disponuoti šaunamaisiais ginklais ir šaudmenimis, daryti kitus nusikaltimus, kurie pagal bylos duomenis buvo naudojami konfliktinių situacijų sprendimui su kitais, nusikalstamam susivienijimui nepriklausančiais narkotines ar psichotropines medžiagas platinančiais asmenimis, taikant psichologinį ir fizinį smurtą neatsiskaitančių ar kitus susitarimus pažeidžiančių bendrininkų atžvilgiu, iš nusikalstamos veiklos gautų piniginių lėšų rinkimui.

Pagal BK 249 straipsnio 3 dalį atsako tik tie nusikalstamo susivienijimo nariai, kurie jį organizavo ir jam vadovavo. Organizavimą reikėtų suprasti kaip kūrimą, kuris pasireiškia asmenų parinkimu, verbavimu, telkimu bendrai nusikalstamai veiklai vykdyti. „Teismų praktikoje susivienijimų kūrimas suprantamas kaip jų dalyvių parinkimas, verbavimas, sutelkimas bendrai nusikalstamai veiklai, vaidmenų susivienijimo nariams paskirstymas, nusikalstamos veiklos planų parengimas, ginklų, sprogstamųjų medžiagų, transporto, ryšio ar kitokių techninių priemonių įgijimas ir panašūs veiksmai. Nusikalstamo susivienijimo kūrimas laikomas baigtu nusikaltimu atlikus bent dalį minėtų veiksmų.“⁸⁴ Organizatorius teismų praktikoje apibūdinamas kaip „<...> pasižymintis aktyviais organizaciniais veiksmais, nes suvienijo ir nukreipė kitų bendrininkų pastangas, surado kitus asmenis nusikalstamo sumanymo vykdytojus, kūrė nusikalstamos veiklos planus,

⁸³2013 m. gruodžio 30 d. Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-317/2013.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

numatė jos įvykdymo būdus, priemones, duodamas konkrečius nurodymus kitiems bendrininkams, jiems vadovavo.”⁸⁵

Nusikalstamas susivienijimas gali turėti vieną ar kelis vadovus, kadangi šis požymis nėra pagrindinis nusikalstamą susivienijimą apibūdinantis požymis, galima situacija, kai susivienijimas funkcionuoja be vadovo.⁸⁶ Vadovavimas pasižymi veiksmis, kuriais sutelkiami susivienijimo nariai ne tik susivienijimo aktyvumui palaikyti, bet ir konkretiems nusikaltimams parengti bei padaryti, nustatyti nariams vaidmenis ar funkcijas, paskirstyti užduotis, palaikyti vidinę drausmę, tam tikrą bendravimo būdą, užtikrinti savų nusistatytų taisyklių laikymąsi. Vadovai priima lemiamus sprendimus, iškilusiais klausimais, nustatydami lėšų kaupimo taisykles, pelno paskirstymą, bendro fondo panaudojimą ir kt.⁸⁷ Lietuvoje nėra nusistovėjusios nusikalstamo susivienijimo struktūros, bet “struktūrinį pasiskirstymą gerai iliustruoja faktas, kad garsiausios organizuotos grupės, kurias išaiškino teisėsaugos institucijos, turėjo vieną ar kelis vadovus ir keletą asmenų, turinčių turtingą nusikalstamą praeitį ir valdžią nusikalstamame pasaulyje, tarybą, o kiekvienas iš tarybos narių kontroliuodavo atskirą savo veiklos sritį”.⁸⁸

Taigi kvalifikuojant nusikalstamą susivienijimą svarbu įrodyti ne tik pagrindinius nusikalstamo susivienijimo požymius įtvirtintus baudžiamajame įstatyme (narių, dalyvaujančių susivienijime, skaičių; susivienijimo tikslą (vienas ar keli apysunkiai, sunkūs ar labai sunkūs nusikaltimamai), pastovių tarpusavio ryšių buvimą bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymą, bet ir fakultatyvinius, atskleidžiamus teismų praktikoje, kurie patikslina pagrindinius požymius.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės 28 d. nutartis Nr. 2K-289/2013.

⁸⁶ Žr.: 34 p.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁸⁸ KLIUNKA, A., et. al. *15 Metų kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija*. Vilnius: VŠĮ „Teisės namai“, 2008, p. 27.

3. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų tarpusavio santykis

Šiame skyriuje aptariamas organizuotas nusikalstamumas kaip reiškinys, kurį atspindi organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Glaustai apžvelgiami tarptautiniai teisės aktai, kuriuose įtvirtintos priemonės kovai su organizuotu nusikalstamumu. Iš organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų bei požymių visumos analizės ankstesniame skyriuje matome, kad šios dvi bendrininkavimo formos yra gan panašios. Tam tikrais atvejais gali kilti problemų atskiriant vieną nuo kitos šias dvi bendrininkavimo formas, todėl pateikiamas jų atribojimas požymių skirtumų atžvilgiu.

3.1. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas kaip organizuoto nusikalstamumo išraiška

BK Specialiosios dalies komentare nurodoma, kad organizuotas nusikalstamumas siejamas su grėsme visuomenės saugumui, kuri siejama su pavojumi ne konkrečiam individui, bet didelei arba neapibrėžtai žmonių grupei, kuri pasireiškia per nusikalstamų grupuočių (susivienijimų) veiklą.⁸⁹ Šiuolaikinį organizuotą nusikalstamumą laikyčiau kaip vieną iš didžiausių visuomenės socialinių negerovių, nes pastovus organizuotas nusikalstamumas, kuriuo siekiama ekonominės naudos, - tai reiškinys, keliantis pavojų socialiniam stabilumui bei visuomenės saugumui. „Svarbiausi organizuoto nusikalstamumo požymiai yra korupcija, daugybinė nusikalstama veikla ir kartu legalus verslas, veiklos falsifikavimas ir veiklos tęstinumas, veikla šešėlinės ekonomikos srityje; o svarbiausias tikslas – maksimalus pelnas kartais teisėtais, tačiau dažniausiai neteisėtais būdais.“⁹⁰

A. Gutauskas organizuotą nusikalstamumą laiko specifiniu reiškiniu. Tai struktūrizuotas junginys, užsiimantis kriminaline veikla, glaudžiai susijęs su ekonomika bei su profesionaliu nusikalstamumu, taikantis įvairias prievartos formas ir negalintis gyvuoti be korupcijos ir protekcionizmo. Tokiam reiškiniui būdingas: nuolatinis įmonių susibūrimas ilgalaikiai veiklai; nusikalstamas šios veiklos pobūdis; kuo didesnio pelno siekimas; hierarchinė struktūra, korupcijos, protekcionizmo naudojimas savo veikloje;

⁸⁹ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai). Vilnius, VĮ Registrų centras, 2010, p. 224.

⁹⁰ BABACHINAITĖ, G., et al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.* Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 195.

siekimas monopolijos.⁹¹ Sutinku, kad organizuotas nusikalstamumas susijęs su profesionaliu nusikalstamumu, kuriam būdinga eilė profesionaliai apgalvotų nusikaltimų.

BK neįtvirtina tiesioginiai organizuoto nusikalstamumo. Organizuotą nusikalstamumą galiojančiame BK atspindi dvi bendrininkavimo formos – organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Galima teigti, kad organizuotas nusikalstamumas reiškiasi dviem formomis – veikiant organizuotoje grupėje, sukurtą keliems nusikaltimams daryti, tačiau išskyrus tuos atvejus, kai susitariama vykdyti tik vieną nusikaltimą ir veikiant nusikalstamo susivienijimo veikloje vykdant pastovią nusikalstamą veiklą. Šias dvi bendrininkavimo formas reikėtų sieti su minėtu reiškiniu dėl joms būdingų požymių visumos, kurie buvo išnagrinėti ankstesnėse darbo dalyse.

Įdomu tai, kad daugelyje užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose neapibrėžiama organizuoto nusikalstamumo samprata, bet kriminalizuojamos atskiros bendrininkavimo formos arba numatyta baudžiamoji atsakomybė jau vien už nusikalstamos organizacijos (nusikalstamo susivienijimo) sukūrimą bei narystę tokioje organizacijoje (Italija, JAV, Austrija, Rusija, Baltarusija, Japonija, Latvija). Tuo tarpu Čilės, Čekijos Respublikos, Naujosios Zelandijos baudžiamuosiuose įstatymuose organizuotas nusikalstamumas yra tiesiogiai įtvirtintas baudžiamuosiuose įstatymuose.⁹² Vokietijoje organizuotas nusikalstamumas suprantamas kaip daugiau nei dviejų dalyvių susivienijimas planingiems pavieniams ar tarpusavyje susijusiems nusikaltimams daryti ilgesnį ar neapibrėžtą laiką pasidalijus darbus ir siekiant pelno arba valdžios. Nusikaltėliai gali veikti tik kaip struktūra, panaši į verslo ar pramoninę struktūrą, naudodami jėgą ar kitus įbauginimo būdus daro įtaką politikai, valstybiniam valdymui, teisingumui ar ekonomikai.⁹³ Taigi organizuotas nusikalstamumas panašiai, kaip ir Italijoje, siejamas su neigiama įtaka valdžios organams, o Lietuvoje, mano manymu organizuotas nusikalstamumas labiausiai neigiamai paveikia ekonomiką, todėl nusikaltėlių pagrindinis tikslas – pelnytis iš nusikalstamos veiklos.

Kad organizuotas nusikalstamumas yra reiškinys paplitęs visame pasaulyje negalima dėl to ginčytis. Tai įrodo, kad valstybės vienijasi bendrai teisinei kovai su organizuotu nusikalstamumu. 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą laikoma vienu iš pagrindinių teisės aktų numatančių priemonių kovai su organizuotu nusikalstamumu užtikrinimą, kurios tikslas – skatinti

⁹¹ GUTAUSKAS, A., Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinė apibrėžimo problema. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. MRU, 1999, Nr. 13(5), p. 28.

⁹² GUTAUSKAS, A., Baudžiamosios teisinės kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės kitų valstybių įstatymuose. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. MRU, 2000, Nr. 17(9), p. 48-49.

⁹³ GUTAUSKAS, A., Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinė apibrėžimo problema. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. MRU, 1999, Nr. 13(5), p. 25.

bendradarbiavimą siekiant užkirsti kelią tarptautiniam organizuotam nusikalstamumui ir veiksmingiau su juo kovoti. 2008 m. spalio 24 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu įtvirtina glaudesnę Europos Sąjungos valstybių narių bendradarbiavimą, siekdamas kovoti su nusikalstamų organizacijų keliama grėsme ir jų plėtimusi bei veiksmingai reaguoti į piliečių lūkesčius ir valstybių narių poreikius. Kaip jau minėta ankstesnėse darbo dalyse šiuose teisės aktuose apibrėžta organizuota grupė ir nusikalstama organizacija yra pagrindas nustatant organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo baudžiamąjį teisinį vertinimą Lietuvoje.

Kiekviena valstybė vykdo skirtingą politiką kovai su organizuotu nusikalstamumu. Tarkim Italija, JAV, Vokietija bei Austrija šalia baudžiamųjų įstatymu yra priėmusios specialius kompleksinius kovos su organizuotu nusikalstamumu įstatymus. Kadangi organizuotas nusikalstamumas pasireiškia įvairiomis formomis, prisitaiko prie konkrečių vietos bei laiko sąlygų, atskiros valstybės ieško skirtingų būdų kovai su organizuotu nusikalstamumu.⁹⁴ Pavyzdžiui, Italija yra laikoma organizuoto nusikalstamumo pirmtake dėl mafijos formavimosi. Šioje šalyje organizuotas nusikalstamumas turi galias socialines, ekonomines, politines šaknis. Kaip jau buvo minėta anksčiau, atsižvelgiant į nusikalstamas struktūras Italijoje yra skiriamas nusikalstamas susivienijimas ir „mafiozinio“ tipo nusikalstamas susivienijimas, kuriam būdinga aktyvus valstybinių ir kitų socialinių – politinių struktūrų panaudojimas siekiant nusikalstamų interesų. Lietuvoje nėra susiformavęs tokio tipo nusikalstamas susivienijimas, todėl įstatymų leidėjas neįtvirtina panašios normos, kokia įtvirtinta Italijos baudžiamajame kodekse.

Daugelis ypač pavojingų nusikaltimų, kaip antai: terorizmas, prekyba žmonėmis, nusikalstama prekyba ginklais ir narkotikais, pinigų plovimas, finansiniai nusikaltimai, nusikaltimai, susiję su korupcija, yra dažnai padaroma būtent organizuotų nusikalstamų grupių (susivienijimų). Jeigu nebūtų užkertamas kelias organizuotam nusikalstamumui, jeigu organizuotos nusikalstamos grupės (susivienijimai) nebūtų persekiojamos, iškiltų grėsmė konstitucinėms vertybėms, *inter alia* asmens teisėms ir laisvėms, Konstitucijoje įtvirtintiems visuomenės gyvenimo teisiniams pagrindams, valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, visai visuomenei. Nepersekiotant organizuotų nusikalstamų grupių (susivienijimų) veiklos, kai ji plinta iš vienos šalies į kitą, kiltų grėsmė ir demokratinių valstybių bendruomenėms, ir tarptautinės bendruomenės svarbiausioms vertybėms. Valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, tenkanti priedermė apsaugoti

⁹⁴ GUTAUSKAS, A., Baudžiamosios teisinės kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės kitų valstybių įstatymuose. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. MRU, 2000, Nr. 17(9), p. 50.

asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų keliamos grėsmės įpareigoja ją nustatyti ir ryžtingai taikyti veiksmingas nusikalstamumo, taigi ir organizuoto nusikalstamumo, ribojimo ir mažinimo priemones.⁹⁵

Svarbu, kad nusikalstamo susivienijimo norma BK atsirado kaip kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonė, o tuo tarpu organizuotos grupės sąvoka žinoma kur kas anksčiau. Vien tai, kad įstatymų leidėjas vartoja organizuotos grupės terminą, logiška, kad ją reikėtų taip pat sieti su organizuotu nusikalstamumu. Tačiau, mano manymu, nusikalstamas susivienijimas labiau atspindi organizuotą nusikalstamumą dėl sistemingai vykdomos nusikalstamos veiklos, nes, pavyzdžiui, nusikalstamo susivienijimo kūrimas jau yra laikomas baigtu nusikaltimu, o sukūrus susivienijimą tęstinei nusikalstamai veiklai daryti, visuomenei kyla didesnė grėsmė nukentėti nuo nusikalstamo susivienijimo. Taip pat su organizuotu nusikalstamumu siejami tokie nusikaltimai kaip pinigų plovimas ir kitos nelegalios finansinės operacijos, vykdomos pasinaudojant užsienio šalyse registruotomis firmomis bei bankais, korupcija, narkotikų kontrabanda, automobilių vagystės, prostitucija ir prekyba žmonėmis, ginklų ir šaudmenų kontrabanda bei prekyba, kuriuos siečiau su nusikalstamais susivienijimais nei organizuotomis grupėmis, nes minėti nusikaltimai neretai vykdomi ilgą laiką, o tai reikalauja nusikalstamoje veikloje palaikyti pastovius tarpusavio ryšius tarp narių bei būti pasidalinus vaidmenimis ir užduotimis, kas tiksliausiai ir apibūdina nusikalstamą susivienijimą. Tokia veikla neretai tampa nusikalstamų susivienijimų narių verslu. Tuo tarpu, kai keli asmenys tik susitaria daryti vieną ar kelis nusikaltimus, nepadaroma tokia žala, kurią padaro sistemingai ilgą laiką veikiantis nusikalstamas susivienijimas, siekiantis materialinės naudos.

Kaip matyti organizuotas nusikalstamumas kaip reiškinys sietinas su „šešėline“ ekonomine veikla, apimantis įvairius nusikaltimus ir keliantis grėsmę visuomenės ekonominiam ir socialiniam saugumui. Nors galiojantis BK tiesiogiai ir neįtvirtina organizuoto nusikalstamumo sampratos, šį reiškinį atspindi organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sampratų įtvirtinimas BK. Siekiant kovoti su šiuo tarptautiniu mastu paplitusiu reiškiniu, svarbu užtikrinti baudžiamųjų įstatymų taikymą atsižvelgiant į tarptautinius teisės aktus.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005-01-04, Nr. 1-7.

3.2. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimas baudžiamojoje teisėje

Kaip matyti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokos yra panašios, bet netapačios. Kad minėtos bendrininkavimo formos turi nemažai panašumų matyti išanalizavus kiekvienos jų bendruosius bei papildomus požymius, tačiau taip pat atsiskleidžia ir skirtumai. Galiojančiame BK matyti tik formalūs skirtumai tarp šių formų (narių skaičius, pastovių tarpusavio ryšių buvimas). Tačiau praktikoje kyla problemų atribojant nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės.

Galime teigti, kad iki tol, kol BK nebuvo įtvirtinta nusikalstamo susivienijimo sąvoka, organizuota grupė „kaupė“ nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius, nes buvo siejama su organizuotu nusikalstamumu. Todėl vis dar išlieka svarbus šių bendrininkavimo formų atribojimo klausimas, nors įstatymų leidėjas, laikui bėgant, tikslino sąvokas, įtvirtintas BK. Norint teisingai ir pagrįstai nustatyti ar veika padaryta organizuota grupė ar nusikalstamu susivienijimu, būtina kiekvienu atveju įvertinti kaltininkų organizuotumo lygį, kuris nustatomas vertinant konkrečias veikas apibūdinančias aplinkybes, t.y. įvertinti grupės pastovumą, veikos trukmę ir intensyvumą, pasiskirstymą konkrečiomis funkcijomis ir pan.

Pagrindinis požymis, skiriantis šias bendrininkavimo formas, pastovių tarpusavio ryšių buvimas. BK 25 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad nusikalstamo susivienijimo narius turi sieti pastovūs tarpusavio ryšiai. Tai reiškia, jog susivienijimo narius saisto nuolatiniai, trunkantys ilgesnį laiką ryšiai, t.y. nariai prisijungia prie susivienijimo veiklos ne vienam kartui, o tęstiniai veiklai ir kiekvieno nario dalyvavimas nėra atsitiktinis, todėl prisijungdami sąmoningai suvokia, kad prisijungia prie nusikalstamo susivienijimo. Dažnai nusikalstamo susivienijimo dalyvių vykdoma sisteminga nusikalstama veikla trunka gan ilgą laiką, būna gerai apgalvota, suplanuota, kas atspindi tam tikros vidinės struktūros buvimą – vadovo ar vadovų buvimą, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą siekiant maksimalių bendros nusikalstamos veiklos rezultatų. Tuo tarpu organizuotoje grupėje užduočių ir vaidmenų pasiskirstymas pasižymi būtent darant nusikalstamą veiklą, kai kiekvienas grupės dalyvis turi atlikti tam tikrą užduotį ar vaidmenį. Tai svarbu, nes taip realizuojami pasiruošiamieji darbai nusikalstamai veiklai daryti.⁹⁶ Kadangi yra

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinėje 2016 m. kovo 31 d. nutartyje Nr. 2K-103-976/2016 pažymėjo, kad teismų praktikoje sprendžiant organizuotos grupės buvimo klausimą, atsižvelgiama į apgalvotos nusikalstamos veikos mechanizmo sudėtingumą, veikų padarymo intensyvumą, narių pasiskirstymą vaidmenimis, kiekvieno iš bendrininkų konkrečios užduoties atlikimą siekiant bendro tikslo. Pagal teismų praktiką organizuotą grupę, be susitarimo ir tyčios požymių, išskiria būtent vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Tai reiškia, kad nebūtina, jog kiekvienas grupės narys

užduočių pasiskirstymas tai savaime suprantama, kad nusikalstamą veiką atlikti kiekvienam bendrininkui būna lengviau. Grupės pasiskirstymas vaidmenimis pasižymi tuo, kad kiekvienas grupės narys turi tiksliai žinoti, ką jam reikia padaryti, turi žinoti savo vaidmenį bei atlikti jam paskirtą užduotį. Taip pat pažymėtina, kad nustatant organizuotos grupės požymius nėra būtina konstatuoti, kad visi bendrininkai vieni su kitais asmeniškai bendrauja. Nusikalstamame susivienijime svarbu, kad narius pastoviai sieja nuolatiniai tarpusavio ryšiai. Šis požymis atskleidžiamas LAT 2014 sausio 30 d. nutartyje, kurioje nurodoma, kad pagal teismų praktiką nusikalstamam susivienijimui būdinga ne tik išankstinis trijų ar daugiau asmenų susitarimas, aiškus organizatoriaus – vadovo ar vadovų buvimas, vaidmenų pasiskirstymas, sukurti ir išplėtoti atitinkami veiklos metodai, bet ir ilgalaikiai, pastovūs, labai glaudūs, tvirti konspiraciniai tarpusavio ryšiai. Pastovumas reiškia, kad kaltininkas prisijungė prie grupės veiklos ne vienam kartui, atlieka ar įsipareigoja atlikti tam tikras funkcijas nuolat arba ilgesnį laiką, jo dalyvavimas nėra atsitiktinis⁹⁷. Teismų praktikoje laikomasi nuomonės, jog pastovių ryšių požymis nereiškia, kad visi nusikalstamo susivienijimo nariai turi dalyvauti kiekviename nusikaltime.⁹⁸ Taigi jeigu asmenys prisijungia prie nusikalstamo susivienijimo vienkartinę nusikalstamai veikai daryti, jie nelaikyti nusikalstamo susivienijimo dalyviais.

Taip pat svarbus nusikalstamame susivienijime ir organizuotoje grupėje dalyvaujančių asmenų minimalus skaičius, numatytas BK 25 straipsnio 3 ir 4 dalyse. Organizuotoje grupėje privalo būti bent du nariai, o nusikalstamame susivienijime bent trys. Taigi, jeigu nusikalstamoje veikoje bus visi nusikalstamam susivienijimui būdingi požymiai, bet asmenų skaičius bus tik du, tai nors ir grupė bus laikytina pavojinga, pagal BK negalės būti pripažinta nusikalstamu susivienijimu. Pažymėtina, kad nusikalstamo susivienijimo atveju nebūtinai visi susivienijimo nariai turi atlikti nusikalstamą veiką, užtenka fakto, kad nusikalstamo susivienijimo narius sieja pastovūs tarpusavio ryšiai ir susivienijimas bendriems tikslams – vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti, užtenka vien fakto, kad asmuo dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje, o organizuotos grupės atveju – kiekvienas grupės narys pats daro nusikaltimą, atlikdamas tam tikrą užduotį ar vaidmenį. Taigi kiekvienu atveju turi būti išpildomas bent minimalus narių skaičiaus reikalavimas. Tiek organizuotos grupės, tiek

tiesiogiai realizuotų BK specialiosios dalies straipsnyje numatytus objektyviusius nusikaltimo sudėties požymius.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2014 m. sausio 30 d. nutartis Nr. 2K-148/2014.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2008 m. liepos 1 d. nutartis Nr. 2K-177/2008.

nusikalstamo susivienijimo atveju asmenys nusikalstamos veikos padarymo metu privalo atitikti bendruosius nusikalstamos veikos subjekto požymius, numatytus BK 13 straipsnyje, kad būtų patraukti baudžiamojon atsakomybèn.

Skirtumą galime įžvelgti ir šių bendrininkavimo formų susiformavimui keliamiems reikalavimams. Abiems šioms bendrininkavimo formoms būdingas susitarimas, be kurio nei viena, nei kita bendrininkavimo forma negalėtų susiformuoti. Iš susitarimo išplaukia bendra tyčia, kai sujungiamos bendros pastangos nusikalstimams daryti. Organizuota grupė gali susiformuoti ir bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, nėra būtinas išankstinis susitarimas, bet pagal anksčiau pateiktus teismų praktikos pavyzdžius pastebėtina, kad galimas ir išankstinis susitarimas, o nusikalstamam susivienijimui būtinas išankstinis susitarimas sistemingai nusikalstamai veiklai vykdyti. Savaime suprantama, kad toks nusikalstamo susivienijimo narių susitarimas padeda pasiekti didesnį organizuotumo lygį nei organizuotos grupės narių susitarimas. Todėl nusikalstamo susivienijimo narius galime vadinti kur kas pavojingesniais už organizuotos grupės dalyvius, kuriems taip pat būdingas išankstinis susitarimas, pasižymintis tuo, kad iki nusikalstamų veiksmų atlikimo pradžios organizuotos grupės nariai smulkiai susitaria būsimo nusikaltimo padarymo detales, pasiruošia nusikaltimo padarymo priemones, sudaro nusikaltimo padarymo planą, jo atlikimo būdus, pasiskirsto užduotimis bei vaidmenimis, bet nepasiekia tokio organizuotumo lygio, kokį pasiekia nusikalstamas susivienijimas, nes susivienijimo narių pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali būti siejamas ne tik su konkrečiu nusikaltimo padarymu, bet ir su indėliu į bendrą nusikalstamą veiklą. Vadinasi, abiem bendrininkavimo formoms susitarimo požymis būtinas.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai kaltinamajame akte inkriminuojamas nusikalstamas susivienijimas, tačiau nagrinėjant bylą paaiškėja, kad nėra nusikalstamo susivienijimo sudėties požymių ir veika kvalifikuojama kaip padaryta organizuotos grupės arba kaltininkai išteisiname dėl to, kad veikoje nėra 249 straipsnyje numatytos nusikaltimo sudėties. LAT 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje kaip pavyzdį tokiam atvejui pateikė Kauno apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 29 d. nuosprendį baudžiamojame bylose Nr. 1-50-493/2005, kurioje kaltinamieji buvo kaltinami tuo, kad dalyvavo suorganizuoto ir vadovaujamo nusikalstamo susivienijimo veikloje, t. y. palaikydami ilgalaikius glaudžius tarpusavio ryšius, pagal iš anksto aptartą veiksmų planą ir pasiskirstę vaidmenimis bei užduotimis, apsirūpinę transporto ir ryšio priemonėmis, nusikaltimų įrankiais ir padarė sunkius nusikaltimus. Tačiau kaltinamiesiems pareikštas kaltinimas teismo nagrinėjimo

metu nepasitvirtino ir kaltinamųjų veiksmai buvo pripažinti artimesniais organizuotos grupės, numatytos BK 25 straipsnio 3 dalyje, požymiams, todėl kaltinamieji pagal BK 249 straipsnio 1 ir 3 dalis, išteisintini, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo požymių (BPK 303 straipsnio 5 dalies 1 punktas).⁹⁹ Kitas pavyzdys, LAT 2009 m. gegužės 26 d. nutartis, kurioje prokuroras kasaciniu skundu prašė panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Skunde prokuroras nurodė, kad Lietuvos apeliacinis teismas nepaisė įrodymų vertinimo reikalavimų, numatytų BPK 20 straipsnyje ir pripažindamas, kad T. V., A. V., S. A., V.P. nepadarė nusikalstamos veikos, numatytos BK 249 straipsnio 1 dalyje, bei nuteistojo V.B. vaidmens dalyvaujant S.M. turto prievartavime, įrodymus vertino atsietai vienas nuo kito ir tai sąlygojo, kad apeliacinės instancijos teismas priėmė neteisėtą ir nepagrįstą nuosprendį, kuriuo Apeliacinės instancijos teismas Vilniaus apygardos teismo 2006 m. birželio 19 d. nuosprendžio dalį, kuria kaltininkai pripažinti kaltais pagal BK 249 straipsnio 1 dalį panaikino ir priėmė naują nuosprendį: T. V., A. V., S. A. ir V. P. dėl kaltinimo dalyvavus nusikalstamo susivienijimo veikloje išteisino, nenustačius, kad jie padarė veiką, turinčią šio nusikaltimo požymių. Tokią išvadą grindė tuo, kad byloje nėra surinkta pakankamai duomenų, kuriais remiantis būtų galima konstatuoti, kad šie asmenys turėjo konkrečius vaidmenis ar užduotis pačių jų neteisėtoje grupėje, kad buvo aiški organizacinė hierarchija ir paklusnumo santykiais grindžiama vidinė struktūra, nenustatyta, kad ši grupuotė būtų turėjusi bendrą kasą. LAT priėmė nutartį panaikinti apeliacinio teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.¹⁰⁰

Darytina išvada, kad analizuotos bendrininkavimo formos yra gan panašios, tačiau tuo pačiu ir skirtingos. Norint atskirti organizuotą grupę nuo nusikalstamo susivienijimo ir atvirkščiai reikia vertinti visų požymių visumą, neužtenka tik formalių požymių, įtvirtintų BK 25 straipsnio 3 ir 4 dalyse. Taip pat kvalifikuojant veikas, padarytas organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo, derėtų atkreipti dėmesį į šių bendrininkavimo formų organizuotumo lygį, sutelktumą, pastovumą kiekvienu konkrečiu atveju.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2009 m. gegužės 26 d. nutartis Nr. 2K-154/2009.

Išvados

1. Kiekvienu bendrininkavimo atveju vertinant bendrininkavimo objektyviusius ir subjektyviusius požymius būtina nustatyti, ar nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės patvirtina, ar paneigia bendrininkavimo realumą.
2. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų pakeitimus bei papildymus baudžiamajame įstatyme įtakojo didėjantis organizuotas nusikalstamumas ir nevienodai teismų aiškinami minėtų bendrininkavimo formų požymiai, todėl organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo sąvokos buvo papildytos papildomais požymiais, pateikiant konkrečių nusikaltimų sąrašą, griežtinant sankcijas už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, bendradarbiaujant su teisėsaugos institucijomis.
3. Organizuotą grupę apibūdinantys papildomi požymiai (grupės pastovumas, veiklos trukmė ir intensyvumas, teritorijų pasidalijimas, didesnio organizuotumo laipsnis, veiklos planavimas) priartina minėtą grupę prie nusikalstamo susivienijimo sąvokos.
4. Baudžiamajame įstatyme organizuotos grupės išankstinio susitarimo požymis tiesiogiai nenurodytas, tačiau teismų praktikoje vertinamas kaip privalomas požymis. Dėl tos priežasties, būtų tikslinga koreguoti organizuotos grupės apibrėžimą, numatytą BK 25 straipsnio 3 dalyje.
5. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atskyrimo pagrindas yra požymių skirtumai: minimalus narių skaičius (organizuotoje grupėje - du, nusikalstamame susivienijime – 3 nariai); tikslas (organizuota grupė kuriama vienam ar keliems nusikaltimams, o nusikalstamas susivienijimas formuojamas sistemingai nusikalstamai veiklai); tarpusavio pastovių ryšių buvimas (organizuotai grupei toks požymis nėra priskirtinas prie būtinųjų, o nusikalstamam susivienijimui tai būtinas požymis); užduočių ir vaidmenų pasiskirstymas (organizuotos grupės nariams būdingas pasiskirstymas konkrečios nusikalstamos veikos darymui, o nusikalstamo susivienijimo nariams užtenka fakto, kad jie dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje).
6. Kvalifikuojant nusikalstamą susivienijimą svarbu nustatyti ne tik pagrindinius nusikalstamo susivienijimo požymius, įtvirtintus baudžiamajame įstatyme, bet ir juos patikslinančius fakultatyvinius, atskleidžiamus teismų praktikoje, t.y.:

hierarchinę grupės struktūrą, vadovo ar vadovų buvimą, veiklos planavimą bei stabilumą, drausmės subordinacijos palaikymą, konspiracinius bendravimo būdus, smurto naudojimą ar rengimąsi jį panaudoti, disponavimą bendromis lėšomis, ginkluotumą, ryšio ar kitų techninių priemonių panaudojimą.

7. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas yra organizuoto nusikalstamumo išraiška, tačiau nusikalstamas susivienijimas labiau atspindi organizuotą nusikalstamumą dėl sistemingai vykdomos nusikalstamos veiklos. Norint teisingai ir pagrįstai nustatyti, ar veika padaryta organizuota grupė, ar nusikalstamu susivienijimu, būtina kiekvienu atveju įvertinti kaltininkų organizuotumo lygį.

Šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. LR įstatymu Nr. IX-794. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51.
3. 2008 m. spalio 24 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32008F0841> [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Su pakeitimais ir papildymais. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
5. 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-57 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 5-90.
6. 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-551 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 60-1182.
7. 1995 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-1141 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso, civilinio proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 104-2325.
8. 1997 m. gegužės 20 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu įstatymas Nr. VIII-217. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 45-1104.
9. 1998 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54¹, 71, 75, 105, 227¹, 227³ straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. VIII-983. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 115-3238.
10. 2003 m. sausio 9 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15¹ straipsnio pripažinimo netekusiu galios, 41¹, 45, 227¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 51² straipsniu įstatymas Nr. IX-1290. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. Nr. 10-340.

11. 2003 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-1495 dėl baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39¹ ir 306¹ straipsniais, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 38-1733.
12. 2013 m. liepos 2 d. Nr. XII-497 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250¹, 251 straipsnių ir priedų pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ straipsniais“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 75-3768.
13. Latvijos Respublikos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]
14. Estijos Respublikos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]
15. Italijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.altalex.com/documents/news/2014/04/18/dei-delitti-contro-l-ordine-pubblico> [žiūrėta 2016 m. balandžio 9 d.]
16. Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2016 m. balandžio 9 d.]

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005-01-04, Nr. 1-7.

Specialioji literatūra:

1. ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis*. Pirmoji knyga. – 2-asis papild. leid. Vilnius: Eugrimas, 2001.
2. ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis*. Antroji knyga. – 2-papild. leid. Vilnius: Eugrimas, 2001.
3. ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Baudžiamoji justicija ir verslas*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016.
4. ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai). Vilnius, VĮ Registrų centras, 2010.
5. BABACHINAITĖ, G., *et al. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.* Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
6. BIELIŪNAS, E., *et al. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989.
7. DRAKŠAS, R., *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika*. Teisė, 2004, Nr. 53.
8. FEDOSIUKAS, O., *Atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo kūrimą bei dalyvavimą jo veikloje (BK 227¹ str.)*. Kriminalinė justicija, 1997, Nr. 7-8.
9. FEDOSIUKAS, O., *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*.-Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
10. *Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989.
11. GUTAUSTAS, A., *Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą*. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 45(37).
12. GUTAUSKAS, A., *Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas*. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33).
13. GUTAUSKAS, A., *Asmenų susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai*. *Jurisprudencija*. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso taikymo problemos. Mokslo darbai. MRU, 2004. Nr. 60(52).
14. GUTAUSKAS, A., *Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinė apibrėžimo problema*. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. MRU, 1999, Nr. 13(5).

15. GUTAUSKAS, A., Baudžiamosios teisinės kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės kitų valstybių įstatymuose. *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. MRU, 2000, Nr. 17(9).
16. JURKA, R., *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese*. Vilnius: Registrų centras, 2009.
17. KLIUNKA, A., et. al. *15 Metų kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija*. Vilnius: VšĮ „Teisės namai“, 2008.
18. PIESLIAKAS, V., *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008.
19. PIESLIAKAS, V., *Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija*. Teisės problemos, 1993, Nr. 1.
20. PRADEL, J., *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
21. PRAPIESTIS, J., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
22. ŠUMSKAS, A., *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 145.
23. ŠVEDAS, G., *Teisinis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose: Europos Sąjungos teisės aktai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
24. ŽUKOVAITĖ, I., Bendrininkavimo institutas plėšimo bylų jurisprudencijoje. *Teisė*. 2013, t. 86.
25. ARLACCHI, P., *Mafija ir verslas. Mafijos etika ir kapitalizmo dvasia*. Vilnius: Tyto alba, 1998.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*, 2005, Nr. 23.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 15 “Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimo Nr. 16 “Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo

- rezultatų baudžiamosiose bylose“ pakeitimo ir papildymo“, *Teismų praktika*, Nr. 8.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43, *Teismų praktika*, Nr. 3-4.
 1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1995 m. gruodžio 20 d. baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų apžvalga.
 2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 “Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“, *Teismų praktika*, Nr. 2.
 3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinėje 2016 m. kovo 31 d. nutartyje Nr. 2K-103-976/2016.
 4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.
 5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. sausio 5 d. nutartis Nr. 2K-62-696/2016.
 6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis Nr. 2K-545-489/2015.
 7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. liepos 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-304-942/2015.
 8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 7 d. nutartis byloje Nr. 2K-203-677/2015.
 9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 17 d. nutartis Nr. 2K-17-139/2015.
 10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2014 m. sausio 30 d. nutartis Nr. 2K-148/2014.
 11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180/2014.
 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 4 d. nutartis Nr. 2K-255/2013.
 13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 28 d. nutartis Nr. 2K-289/2013.
 14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 9 d. nutartis Nr. 2K-456/2012.

15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 11 d. nutartis byloje Nr. 2K-400/2011.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 24 d. nutartis byloje Nr. 2K-84/2011.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis byloje Nr. 2K-403/2011.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 29 d. nutartis byloje Nr. 2K-344/2010.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2009 m. gegužės 26 d. nutartis Nr. 2K-154/2009.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis Nr. 2K-210/2009
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis Nr. 2K-P-9/2009.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis. Nr. 2K-254/2008.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 1 d. nutartis Nr.2K-177/2008.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis byloje Nr 2K–395/2007.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 20 d. nutartis Nr. 2K-275/2007;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis Nr. 2K-395/2007.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis Nr. 2K-745/2006.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. nutartis Nr.2K-24/2006.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 7 d. nutartis Nr. 2K-395/2007.
30. 2013 m. gruodžio 30 d. Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-317/2013.
31. 2012 m. gruodžio 14 d. Šiaulių miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-123-76/2012.

Santrauka

Šiame darbe nagrinėjamas organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis baudžiamajoje teisėje naudojant lyginamąjį metodą įvairiais aspektais. Darbo tikslas yra išanalizuoti šių bendrininkavimo formų sampratą, požymius, nustatyti, kas sieja, kas skiria organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą, nustatyti šių bendrininkavimo formų atribojimą Lietuvos Respublikos baudžiamajoje teisėje. Pirmojoje dėstomojoje dalyje aptariamas bendrininkavimo institutas ir jam būdingi bruožai, bendrininkavimo formos ir jų istorinė raida Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Antroji dėstomoji dalis skirta galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų bei požymių visumos analizei lyginant su tarptautiniuose bei ES teisės aktuose numatytų sąvokų požymiais. Trečiojoje dėstomojoje dalyje nagrinėjamas organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo tarpusavio santykis pateikiant organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą kaip organizuoto nusikalstamumo išraišką, remiantis išanalizuotais organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo požymiais nustatinėjami šių bendrininkavimo formų skirtumai, panašumai Lietuvos Respublikos baudžiamajoje teisėje. Kiekvienoje dėstomojoje dalyje išskirti ryškiausi probleminiai aspektai ir autoriaus pozicija atsispindi magistro darbo išvadose.

Summary

This paper analyses various aspects of the relation between the concepts of organised group and criminal association within criminal law through the use of the comparative method. The aim of the work is to analyse these forms of conspiracy and their signs, and to determine, what links, and what separates the concepts of organised group and criminal association, as well as to determine how these forms of conspiracy are separated within the criminal law of the Republic of Lithuania. The first part of main body reviews the institute of conspiracy and its characteristic traits, as well as forms of conspiracy, and their historical development in the Criminal Code of the Republic of Lithuania. The second part of the main body is dedicated to the analysis of the concepts and signs of both organized group and criminal association concepts, established in the current Criminal Code of the Republic of Lithuania, compared to the signs of concepts provided in both international and EU legislative acts. The third part of the main body analyses the relation between organised group and criminal conspiracy, presenting both organised group and criminal conspiracy as cases of organised crime, and determines the similarities and differences between organised group and criminal conspiracy within the criminal law of the Republic of Lithuania, according to the established signs of both these concepts. Each part of the main body distinguishes the prime problematic aspects, while the author's opinion is reflected in the conclusions of this master's thesis.